

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJARNICA

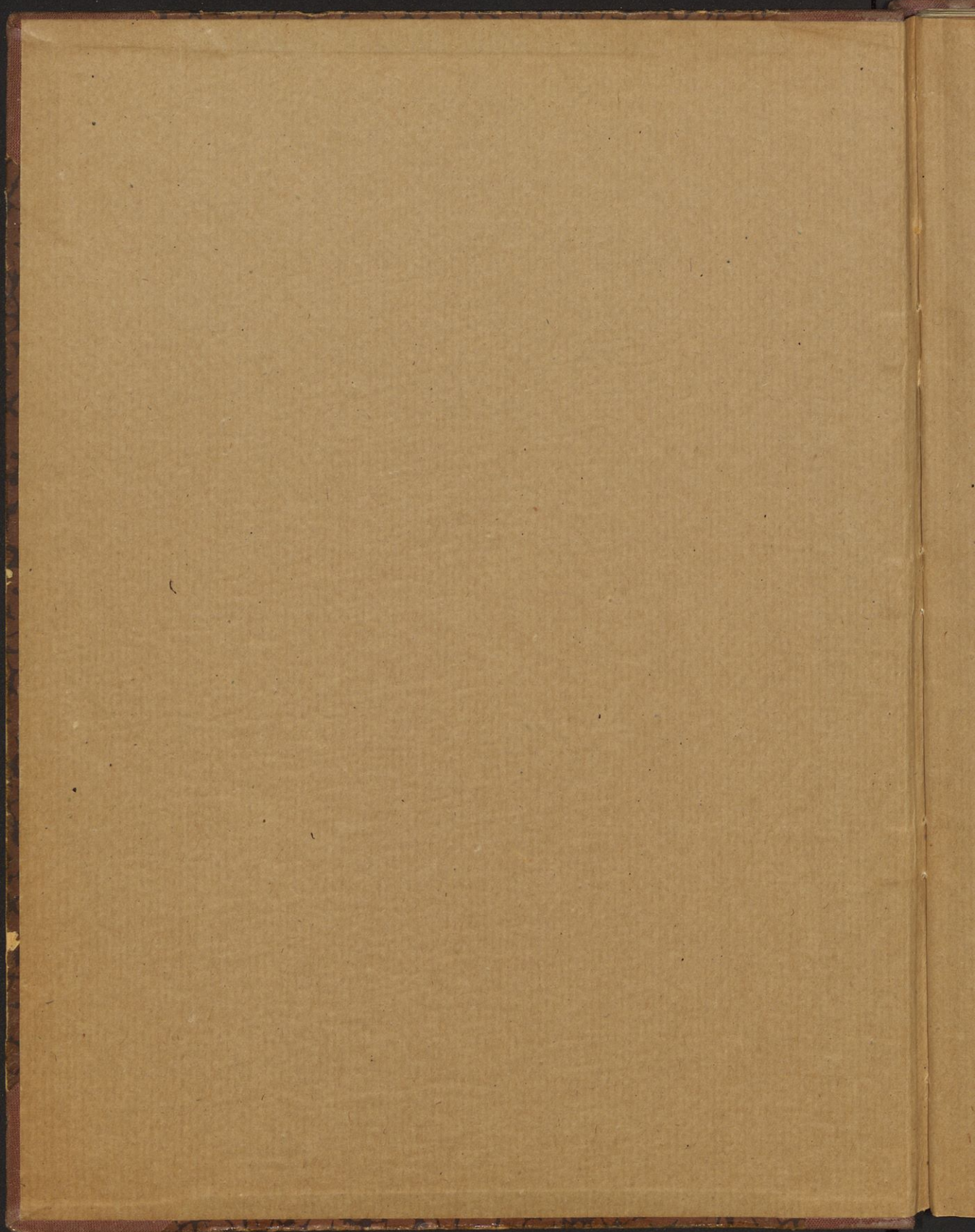
č 8

II 72 377

030003848

COBISS

8 72377

FRAN
RANOVŠ

DIALEKTOLOŠKA

MCM

KARTA

XXX

SLOVENSKEGA

12

JEZIKA

F R A N
R A M O V Š

DIALEKTOLOŠKA

 M C M

KARTA

 X X X

SLOVENSKEGA

 I

JEZIKA

II
72377

FZC

ZALOŽILA
REKTORAT UNIVERZE KRALJA ALEKSANDRA I

J. BLASNIKA NASL. UNIVERZITETNA TISKARNA
LJUBLJANA

030003848

Zapiski slovenskih krajevnih in osebnih imen v latinski pisanih starih listinah, način substituiranja slovenskih glasov v izposojenih imenih in besedah v stari bavarščini, podajanje starobavarskih in romanskih glasov v prvotni slovenščini ter primerjanje med posameznimi slovenskimi dialekti in primerjanje med slovenščino in drugimi slovanskimi jeziki, predvsem pa s praslovanščino nam omogočajo predstavo o stanju jezika, ki so ga govorili oni Slovani, ki so koncem 6. in v začetku 7. stoletja po Kr. prodirali v vzhodne Alpe in na Kras. Izsledke tega in takega razmotrivanja nam pravi, da so v tem jeziku vladale nasploh in v glavnem še praslovske jezikovne razmere; da se omejimo, navedemo le nekaj značilnih njegovih potez: skupina tipa *ide. t o r t, t e r t* je bila podana v formi *t a r t, t ä r t*, nosna vokala sta bila še prava nosnika, po kvaliteti pa zelo odprta glasova, razlika med temnim in jasnim srednjejezičnim vokalom je bila še ohranjena (*ṛ : ṛ*), *o* je bil izredno širok, ravnotako *ê*, ki je še imel palatalno naravo (*ê = 'ä*); vsaj v severnem delu (onstran Karavank) se še ni izvršila asimilacija *t l, d l > l*, povsod je bil sprva *ṫ, ḍ < t̃, ḍ̃* še kot eksplozivni glas ohranjen; sprva so bile staroakutirane dolžine še obdržane in šele nekaj kasneje se je izvršilo slovenščini in srbohrvaščini lastno skrajšanje. Po reliktih v slovenskih dialektih, v starejših slovenskih tekstih, posebno pa še v brižinskih spomenikih, smemo soditi, da je tudi bogastvo in raznolikost praslovskega oblikovnega sestava bila v tej začetni slovenski dobi še povsem neizpremenjena. Jezik alpskih Slovanov v tem času je bil torej praslovenski dialekt, ki se je le v maločem razlikoval od onih praslovenskih dialektov, ki so jih takrat govorili Slovani po

4 ruskih nižinah in po vzhodni Nemčiji. Glavna razlika, ki pa je po jezikovnih virih ne moremo izkazati, je bila pač v subtilnih artikulacijskih niansah in tendencah; novi milieu, novi način življenja, ki je izpremenil način socialnega občevanja, sploh nove razmere in izpremenjeni prometni način je sčasoma te prvotne malenkostne difference povečal in sprožil hitrejše razvojno življenje. S tem se je pričela začetna južnoslovanska in tudi že specijelna slovenska dialektizacija. Rezultat je bil ali obči, ali pa le delni t. j. z izobraževanjem takih pojavov, ki so zajeli vse slovensko jezikovno ozemlje in dali slovenščini pečat samostojnosti v krogu slovanskih jezikov, so se pojavljale tudi že take izpremembe, ki so postale lastnost samo nekaterih slovenskih narečij. Enotnega praslovenskega jezika nikdar ni bilo; omenjeni alpski praslovanski dialekt je že sam imel v sebi raznolikosti dialektičnega značaja in njegova razvojna pot je od vsega početka usmerjena na različne plati. Saj imamo dovolj pojavov, ki so obče slovenski, a so vendar mlajši od nekaterih, ki so lastni le posameznim dialektom. Za prvotno slovensko razvojno epoho pa so značilni predvsem oni pojavi, ki so povečali razliko do drugih slovanskih jezikov in ustvarjali slovensko jezikovno individualnost, naj si so zdaj pa zdaj obseženi tudi v razvoju kakega drugega slovanskega jezika. Če se zopet omejimo na že imenovane poteze, moremo naštetih izpremembo $t \rightarrow t'$, $t \rightarrow t''$ v $t' \rightarrow t''$, $t \rightarrow t''$, raznazalizacijo nosnih vokalov v odprta glasova $\ddot{a}$, $\ddot{a}$, zlitje $\bar{r}$ in $\bar{r}$ v trdi $\bar{a}$, $\bar{i}$ in $\bar{y}$ v trdi $\bar{i}$, nasploh izguba sposobnosti, da bi sprednjejezični vokali palatalno aficirali soglasnike pred seboj, prehod $\hat{e} > \ddot{a}$, asimilacija $t'l$, $d'l$ v l , razvoj $t', d' > t, d$, $j > \acute{e}, j$ itd.

Kakor je bilo že rečeno, je tudi v tej začetni razvojni epohi bila vsaj deloma že razlika med posameznimi govori; predvsem moremo reči, skoroda dokazati, da je slovenski sever še govoril $t\bar{l}$, $d\bar{l}$, na jugu pa je bil že l . Seveda so bile razlike še v marsičem drugem, a zopet tako subtilne, da jih naša retrospektivna metoda more ugotoviti šele potem, ko je različna razvojna smer rodila povsem različne končne rezultate. Dostikrat se je tudi dogodilo, da je nadaljnji razvoj prvotno raznoličnost odpravil: rezultati so sicer danes isti, ali razvojna pot je vendarle različna. Tako se n. pr. na prvi mah začudimo, da ima podjunsko narečje za $\bar{r}$ in $\bar{r}$ v podaljšanih zlogih isti refleks kot kranjska in goriška narečja in ne onega, ki je lasten sosednjim koroškimi in štajerskim dialektom, s katerimi je drugače podjunsko tako ozko povezano in čeprav ga loči od kranjskih tako mogočna naravna zapreka kakor so Karavanke: $d\hat{a}n$ v Podjuni, na Kranjskem in na Goriškem ter v slovenski Benečiji proti $d\hat{e}n$ v Rezijski, na Koroškem in na Štajerskem. Moremo pa izpričati, da oblika $d\hat{a}n$ ni povsod nastala na isti način: kranjsko-goriško $d\hat{a}n$ se je razvilo iz starejšega $d\hat{a}n$, $d\bar{a}n$ (kakor shr. $d\hat{a}n$), podjunsko pa iz skupnega severno-vzhodno slovenskega $d\hat{e}n < d\hat{e}n$, $d\bar{e}n$. Zanimiv primer nam nudi tudi govor v vzhodnem delu Slovenskih gor, prleški dialekt: tu nas preseneti, da je na pr. izoglosa $\bar{o} > o\bar{u}$ ali dolgega $\hat{e} > e\bar{i}$, ki pokriva ozemlje srednje Štajerske in pa Prekmurja, po prleškem $\bar{o}$, $\bar{e}$ raztrgana:

	$o\bar{u}$	—	$\bar{o}$	—	$o\bar{u}$
	$e\bar{i}$	—	$\bar{e}$	—	$e\bar{i}$

man̄ - m̄ - man̄

To dejstvo nam pravi, da se je moral prleški govor vriniti v to lego (gl. str. 56.); na drugi strani je pa toliko vezi med govori v zapad-

6 nem in vzhodnem delu Slovenskih goric in pa Prekmurja, da vežem vse te govore v éno dialektično skupino: jasno je torej, da so se morala vršiti močna izenačevanja med njimi, najsi so že prihajala od zapada ali vzhoda ali pa izhajala iz sredine, iz Prlekije in čeprav niso mogla zabrisati in poenoliti takih razlik, kakršne so izkazane še v današnjem nasprotstvu ou , e_i : $\bar{o}$, $\bar{e}$.

Za zgodnje dialektične pojave je treba smatrati sledeče: ①. τ in ν sta dala v takozvani fonetično krepki poziciji v severno-vzhodnem pasu, ki se nadaljuje še dalje proti vzhodu v shrv. kajkavščini, srednjejezični vokal z ä-jevsko barvo, v južno-zapadnih predelih pa srednjejezični vokal z a-jevsko barvo (enako v sosednji shrv. čakavščini in preko nje v štokavščini); kje je bilo ognjišče tega in onega pojava, je nemogoče reči; zame je več kot jasno, da tu sploh ni operirati samo z enim (oziroma z dvema) ognjiščem, marveč z večjim številom; rezultat in obsežnost pojava tu nista toliko plod prometa, marveč narave in razvojne možnosti podedovanega glasu; — ②. dolgi $\hat{e}$ se je v severo-zapadnem delu (Koroško, Gorenjsko in Primorsko) zgodaj (morda že v 10. stol.) pričel zoževati, drugod pa je ostal še nadalje odprt glas; ta proces je seveda samo odsev globljega, ves jezikovni sestav prodirajočega pojava: tam gre za hitrejši izgovor, za novo kvantitetno razmerje med dolžino in kračino, za jasnejšo, recimo palatalno artikulacijo, tu je tekel govor počasi, raztegnjeno, intenzivnost artikulacije je bila šibka, indiferentna; tudi pri drugih vokalih, posebno pri onih, ki so v kvalitativnem pogledu elastični, se javlja ta pojav na sličen način kakor pri $\hat{e}$, ki naj nam radi končno doseženega velikega nasprotja, podanega s formulo ie : e_i , služi

kot tip; — ③ raznazalizacija ϵ in ϱ je v severnih in zapadnih krajih (Koroško, Beneško, Brda) nastopila mnogo pozneje kot v ostalih predelih; to se jasno izraža v tem, da so današnji refleksi za nju tam še široki ali šele v mlajšem času zoženi glasovi, tu pa so že podlegli obči slovenski tendenci, ki je v dolgih zlogih stremela za napeto, ozko artikulacijo; — ④ podaljšanje nezadnjih akutiranih zlogov se je izvršilo v južno-zapadnih krajih mnogo prej kot v severnih, da, na vzhodu (Slovenske gorice in Prekmurje) ga sploh nimamo (isto stanje kot v shrv.); tudi ta pojav, oziroma ta časovna razlika, se nam kaže v dialektih po različnih kvalitetah prvotno enakšnih vokalov na pr. $\hat{e} : i e$ ali $e i$ proti $\bar{e}$ ali $\bar{e}$ in proti $\check{e}$ ali $\check{e}$; — ⑤ gotovo so zelo zgodnje tudi že marsikatero morfološke dial. poteze kakor $-i$ v dat. sing. pri o-jevskih deblih (na vzhodu); nadomestitev določne oblike $d o b r \hat{e} < d o b r o j e$ z nedoločnim $d o b r o$; $p a d l a, b o d l a$ namesto $p a l a, b o l a$; štetje štiri redi, pet red; izguba prefiksa $v y-$; zamena predloga $b e z s p r \hat{e} z$; različno analogično obravnavanje kakor se nam kaže na pr. v oblikah $d \acute{u} r i : d \acute{o} \acute{u} r i : d \acute{a} \acute{u} r i : d v \grave{e} r i$ za $d v \grave{b} r i$ itd.; — ⑥ predvsem pa je treba poudariti zgodnjo različno barvenost celotne artikulacije, različnost v ritmu in tempu govora.

Naravne, politične, cerkvene meje so alpske Slovane razbile v veliko število majhnih edinic. V teh edinicah se je jezikovni razvoj po svoje vršil: tu ali pri tem pojavu se je uveljavila tendenca ohranitve podedovanega stanja, tam ali pri onem pojavu se je pojavila izprememba; v obeh primerih pa je medsebojno občevanje, promet, določil meje temu ali onemu pojavu, predvsem pa je branil, da bi se

8 inovacijski valovi, vzgibani v dostopnih in gosteje naseljenih krajinah, razširili tudi na izolirane, odljudene, gorate pokrajine, kjer je govor sicer tudi doživljal svojo samostojno razvojno smer, pa vendar ohranil več starih potez, po katerih se nam še zdaj zdi, da je bolj konservativen. Ti inovacijski valovi, ki so izhajali iz ozkega kroga, iz družine, župe, fare ter so po svojem obsegu kaj različni, nam kažejo, kako so se jezikovne posebnosti ohranjale, kako in kje so nastajale dialektične poteze, kako so se širile, križale in preginjale: rezultat vsega tega gibanja, ki traja več kot tisoč let, je današnja razčlenjenost slovenskega jezika.

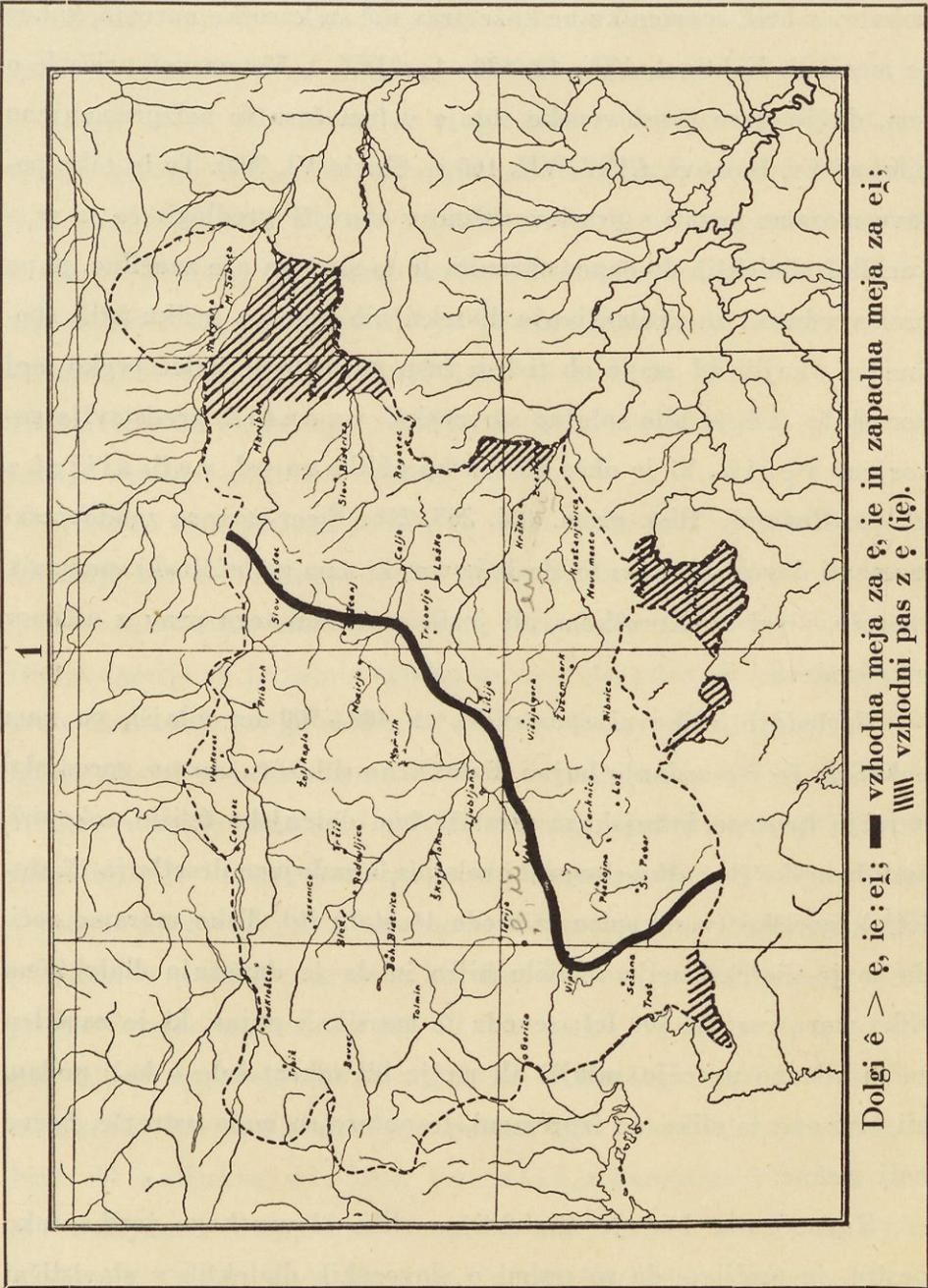
Narava tega gibanja je bila že taka, da se nam ne zdi čudno, da združuje ime slovenskega jezika toliko dialektov, pa četudi je ozemlje Slovencev tako malo obsežno in čeprav nas po številu ni mnogo. Dialektizacija se je začela zgodaj in v svojih gibih je bila prožna in urna. Samo najstarejši slovenski jezikovni spomenik, brižinski, izpod konca 10. stol. (v mislih imam tekst, ki se nam je ohranil), se zdi, da še ne kaže nobenih izrazitih dialektičnih potez; zgodovina postanka tega spomenika je temna; jasno pa je, da njegov jezik ni enoten, da odsevata iz njega vsaj dva časovno različna razvojna štadija: starejši, prepisan iz predloge, prvotne ali drugotne in pa mlajši, odsev prepisovavčevega govora na pr. *dl : l, j e g o : j e g a, m o j e : m ê* itd. Bilo bi napačno, ako bi sodili, da se izražajo v brižinskem spomeniku že koroške dialektične poteze, ker nismo upravičeni vezati briž. *dl* z ziljskim *dl*, briž. *v u e n f i h* s koroškim *v e n č i*, briž. *m ê* z ziljskim, rezijskim, beneškim *m o*, *m a < m o j a* itd. (tako je sodil V. Oblak, Arch. für slav. Phil. 18, 238; tudi zastopstvo nosnih

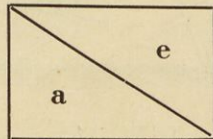
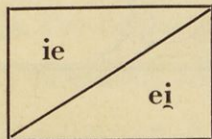
vokalov v briž. spomeniku ne kaže prav nič na koroška narečja, kakor je menil R. Nahtigal, ČZN. 12, 120—1; ČJKZ. I. 53, marveč priča le o tem, da je staro praslovensko stanje v tem času še neizpremenjeno bilo, gl. Fr. Ramovš, ČJKZ. VII. 160 in Slavia VI. 780). Te in take pojave moramo vezati s praslovenščino v starejši predlogi; če so se v koroških dialektih do danes ohranili, je to sicer za nje značilno, je pa brez vrednosti za ugotavljanje dialektičnih potez v jeziku briž. spomenika, kajti dl se je ob tistem času govorilo še daleč preko mej koroških, m ê je bilo splošno slovensko, v u e n l i h predstavlja govorjeno v e č i h, ki je obča slovenska oblika za psl. v e t ' b š i i i c h ꝛ gl. Fr. Ramovš, Hist. gram. 106, 263, 296. Sicer govore zgodovinski momenti dovolj jasno za to, da je govor, ki nam ga brižinski spomenik sporoča, živel na Koroškem, ali jezik sam nam tega prav z ničimer ne razodeva.

Naslednji jezikovni spomeniki, za 400—500 let mlajši, pa nam pokažejo že vso sedanjo bujno dialektično sliko: tu imamo gorenjsko narečje (prisege kranjskega mesta), tam dolenjsko (stiški rokopis), ondi beneško (beneško-slovenski rokopis iz zadnjega desetletja 15. stoletja), goriško (v rokopisu iz srede 16. stol.) itd. Tako moramo reči, da se je dialektizacija izvršila hitro in da je današnja dialektična slika stara vsaj že 600 let; seveda je marsikak pojav, ki je značilen za to ali ono narečje, mlajši ali pa je bil takrat šele v kali podan, ali bistveno to slike ne izpremeni, le poteze so malo ostrejše, barve bolj pisane.

Ravno zato, ker je dialektična slika slovenskega jezika tako pestra, je umljivo, da so pojmi o slovenskih dialektih v slavistični

znanosti tako megleni in da so znanstveniki pri delitvi slov. dialektov upoštevali zdaj ta, zdaj oni pojav, ne da bi ž njim mogli opravičiti način delitve, ali pa so se morali omejiti na golo naštevanje nekaterih izoglos in na površno, približno lokalizacijo. Tako je J. Kopitar, Gram. str. 457 razdelil slovenščino v dve narečji po pojavu $la > wa$ ali la („und zwar gehört das Windische in Kärnten zum Oberkrainischen, das in Untersteyer zum Unterkrainischen Unter-Dialekt“); Miklošič Vgl. slav. Gram. I² 310 je ločil pas z $\bar{e}$, $e\grave{i} < \hat{e}$ od zapadnega z $j\bar{e}$, $i < \hat{e}$ v dolgih zlogih, v čemer se je močno zmotil, ker po razvoju predstavljajo dialekti z $\bar{e}$, $j\bar{e}$, i enoto proti drugi enoti z $e\grave{i}$ gl. Fr. Ramovš ČJKZ VI 11—13. V. Oblak Arch. für slav. Phil. 16, 163 je zavrgel Miklošičevo delitev in podal svojo na podlagi zastopstva $\bar{e}$ in $\bar{e}$ v dolgih zlogih: e na severu in vzhodu, a na jugu in zapadu, pozneje pa je sam uvidel, da je razvoj slovenščine še vse premalo preiskan in da zato še ni čas prišel, ko bi se smelo in moglo govoriti o klasifikaciji slovenskih dialektov gl. Ljub. Zvon 1895, 312 in Arch. für slav. Phil. 18, 257. Ne glede na to, da én sam pojav nikakor ne more biti za podlago pri delitvi narečij, moramo vendar reči, da je Miklošičev kriterij (puščamo pri tem v nemar, da je $\bar{e}$ pritegnil k $e\grave{i}$) pomembnejši kot Oblakov, ker ne predstavlja samo énega pojava, marveč se za njim skriva mnogo več, ves način govora (gl. str. 6.). Kako veliko nasprotstvo je med Miklošičevo in Oblakovo delitvijo, to ti predstavljata skici 1. in 2., ki podajata pravzaprav tole sliko:

Ali vzemimo za primer savinjski dialekt; ta kaže še več potez, ki so značilne za gorenjščino, sprejel pa je vase mnogo valov, ki so prišli iz centralnega štajerskega narečja (od vzhoda sèm) in pa takih, ki so jih od severa sèm razširjala koroška ognjišča; v vsem tem je prava značilnost savinjskega dialekta, v tem njegova pravica do samostojnega mesta v krogu sosednjih slovenskih narečij. Vsega tega nam omenjene delitve ne povedo: po Miklošiču bi spadal savinjski dialekt v vzhodni pas, ker ima $\bar{e} < \hat{e}$, po Oblaku v severo-vzhodni, ker ima e za dolgi τ in ν , po Kopitarju pa k dolenjščini, ker ima la iz ľa; ne to, ne ono nam ne pove ničesar, kar bi bilo značilno za savinjski dialekt, pa tudi ničesar, kar bi razmerje savinjskega dialekta do sosednjih narečij nazorno orisalo. Seveda pa ne smemo pozabiti, da omenjenim jezikoslovcem ni šlo v prvi vrsti za klasifikacijo slovenskih dialektov, marveč je treba njihove zadevne izjave smatrati le za popis posameznih izoglos.

Dogodilo pa se je, da se je tem izjavam pripisovala polna važnost. Tako je K. Glaser, Zgod. slov. slovstva I. 60—64 razdelil slovensko jezikovno ozemlje na dva dela: v južnozapadnega (Goriško, Istra, Notranjsko, pa tudi Dolenjsko, Bela Krajina in en del štajerskega s Prekmurjem celo) in pa v severno - vzhodnega (en del štajerskega, Koroško, Gorenjsko, severno Goriško in Beneško); v obeh skupinah je razlikoval osem narečij: ogrsko, kajkavsko ali hrvaško-slovensko, štajerska, koroška, gorenjsko, dolenjsko, kraško-primorska in benečanska narečja. Pri delitvi je navajal pojave: e ali a za τ , ν ; ei ali ie za $\hat{e}$ (torej nekakšen kompromis med Miklošičem in Oblakom), dalje še p a d ľ a : p a ľ a, g : ɣ, šč : š; ali na osnovi teh pojavov ne

14 moreš priti do omenjene delitve v osem narečij, saj izoglose gredo vse vprek in ti ne začrtajo imenovanih osem ploskev. Glaser je zajel od drugod, ko je podal razdelitev v osem narečij, ni pa znal tega z dialektičnim gradivom podpreti; sledil je slepo, morda celo podzavestno akustičnemu vtisu dialektov in tako dokaj točno začrtal osnovne tipe dialektov (shrv. kajkavščine seveda ne upoštevamo več, čeprav je po svoji osnovi in po svojem začetnem razvoju bila člen alpske slovanščine gl. Fr. Ramovš, Nar. encikl. SHS IV., 194), glej str. 57.

5 Samo radi popolnosti pregleda omenim tudi delitev, ki jo je dal Baudouin de Courtenay, Note glottolog. 26; tudi on razlikuje dve veliki dialektični skupini: južno-vzhodno, ki ima k, g, h pred vokalom e, i in ohranjeno predtonično dolžino (česar pa v slovenščini nikjer nimamo; tu seveda ni misliti na mlajši dialektični tip $bl\bar{a}t\bar{o}$ < $bl\acute{a}t\acute{o}$) in pa severno-zapadno, ki ima č, j, š, < k, g, h, pred e, i in pa poudarek na nekdanji predtonični dolžini (kar zopet ni res, kajti tip $zv\acute{e}zda$ < $zv\hat{e}z\grave{d}\grave{a}$ je lasten prav vsem slovenskim dialektom). — Tudi M. Murko, Ottův slovn. nauč. XIII. 392, ki dobro poudari, da Oblakov kriterij e ali a za ѣ, ѧ ni primeren, ker so vendar koroški dialekti bližji zapadnim kot pa vzhodnim, govori o dveh dialektičnih skupinah; pri tem našteva nekatere pojave (ohranitev oksitoneze ali nova baritoneza; odpad končnice v primeru vin < $vin\acute{o}$: moderna vokalna redukcija; prehajanje $v-w-u$ proti $v > f$; $\text{er} : \text{r}$; $\text{la} > \text{ua}$; sekundarna palatalizacija velarnih konzonantov; $\text{čr}\acute{e} : \text{č}\hat{e} : \text{č}\text{er}\hat{e}$), glede katerih velja reči isto kot za Glaserjeva navajanja; lokalizacija tega ali onega pojava je le približno podana

z izrazi „na jugozapadu“, „na vzhodu“ itd. Njegovo zaključno mnenje, da so severno-vzhodni slovenski dialekti bližji češčini in srbohrvaščini kot pa južnozpadni, ni v navedenih pojavih utrjeno (razen v pojavu e za ѣ, ѥ), pa če bi tudi bilo pravilno, zapušča že meje slovenske dialektologije in sega v poglavje sorodstvenega razmerja slovenščine do drugih slovanskih jezikov (vendar gl. o tem Fr. Ramovš, ČJKZ II., 100). — Pri vseh teh poskusih vidimo, da je vsak raziskovalec stremel za tem, da določi dve dialektični skupini, ki sta se potem dalje razcepili v posamezna narečja; vsem je bil torej pred očmi Schleicherjev način pojmovanja jezikovne diferenciacije, čeprav tega nihče ne omeni in kljub temu, da je J. Schmidt že l. 1877. pravilno pojmovanje dovolj jasno in krepko obrazložil in ga je lingvistični svet odtlej tudi uvaževal.

Če ne bi imeli nobenih drugih študij ali izjav o razčlenjenosti slovenskega jezika, bi morali reči, da problem slovenske dialektizacije sploh še ni bil načet. Imamo pa vendarle študijo o slovenskih dialektih, starejšo od vseh doslej omenjenih izjav, po svoji zamisli pravilno in tudi po izsledku in pregledu temeljito; poznejši čas pa je na njo pozabil. To je razprava Izmaila Sreznjevskega v Žurnalu ministerstva narodnago prosvetljenija leta 1841. za mesec september, na str. 133—164: **О нарѣчїяхъ славянскихъ**. Sreznjevski je pravilno pojmoval nalogo: kolikor je pač mogel, toliko je skušal popisati slovenska narečja, določiti njihovo obsežnost in podati tudi gibalne razvojne sile. Tako bujna dialektizacija, kakršna je slovenska, mu je seveda delala težavo, pregled je bil le meglen, a kljub temu je lepo in točno označil sile, ki so to raznoličnost ustvarile, ko pravi (str. 136

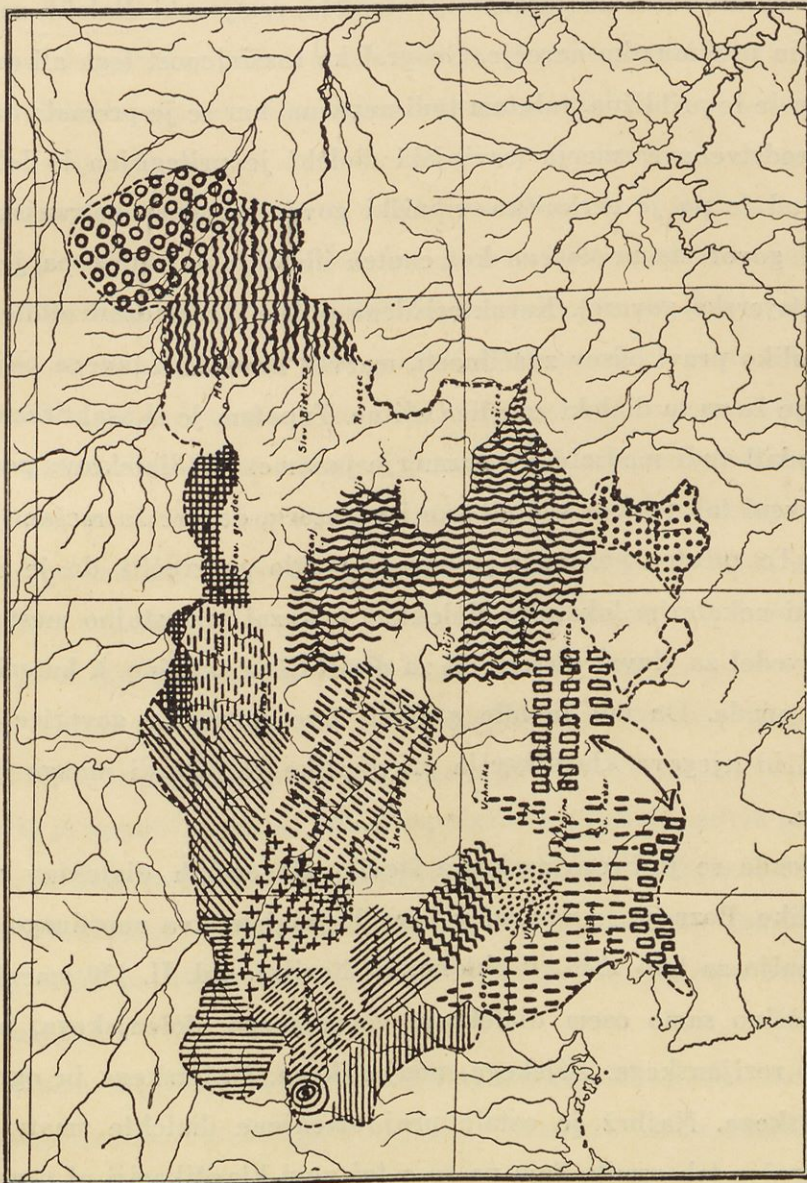
do 137): Безъ сомнѣнія, сіе разнообразіе нарѣчій не лъзя объяснять вліяніемъ чужеземщины. Можетъ быть дѣйствовала и она; но еще сильнѣе, какъ мнѣ кажется, было вліяніе недостатка народонаселенія и промышленности, недостатка сближенія между разными частями народа: подѣ этимъ отрицательнымъ вліяніемъ языкъ легко могъ развиваться въ своей мелодіи и гармоніи въ одномъ мѣстѣ такъ, въ другомъ иначе; время укрѣпляло, узаконяло мѣстныя отличія — и еще не успѣло, въ слѣдствіе распространенія промышленности и торговли, стереть ихъ, а только кое-гдѣ смѣшало.

S temi besedami je dobro izrazil, kako silno se je udejstvoval duh partikularizma in kako je nasprotno delujoča sila prometa mogla zajeti le malo obsežna ozemlja.

Razlikoval pa je Sreznjevski sprva 18 dialektov, in sicer: 1. dolenskega v dolini Krke k Savi in na štajerskem v savinjski dolini; 2. gorenjskega v savski dolini od Radovljice do Ljubljane; 3. notranjskega na jugu od Ljubljane proti Istri in od cerkniškega jezera na zapad po vsem južnem Goriškem; 4. belokrajinskega; 5. cerkniško-ribniškega; 6. vipavskega; 7. idrijskega; 8. tolminskega; 9. bohinjskega; 10. bovškega; 11. slovinskega v beneških Slovencih; 12. rezijskega; 13. ziljskega; 14. rožanskega; 15. zabelskega v Podjuni; 16. štajersko-koroškega na levem bregu Drave od Velikovca na vzhod skoro do Maribora; 17. dravo-murskega v Slovenskih goricah in 18. ogrsko-štajerskega v Prekmurju in na jug do Save (kajkavski shrv. govor). Priložena skica 3. ponazoruje podano razdelitev. Sreznjevski se je sam zavedal, da so njegovi podatki skromni in da je potrebno še mnogo raziskovanja, preden bo slika slovenske dialektizacije vsaj v ogrodju pravilna in tudi izpopolnjena. Iz njegove študije kaj lahko razvidiš, da so mu nekateri dialekti, ki jih sicer omenja,

3

Slovenska narečja po Izmailu Sreznjevskem (l. 1841.).

bili pravzaprav popolnoma neznani, kajti malo podrobnejšo karakteristiko je dal samo za gorenjski, dolenski, rezijanski dialekt, za korško in prekmursko narečje. Geografska razširjenost tega ali onega govora je le približna, tuintam tudi napačna, ker se je premalo oziral na sorodstvena razmerja (savinjski dialekt je pritegnjen k dolenski, od te pa je cerkniško - ribniški govor odtrgan; notranjski in kraški govor sta predočena kot enoten dialekt; najslabše pa je poznal štajerske govore). Karakteristične poteze posameznih dialektov niso toliko pravi odsev značilnosti, marveč navedba znanega pojava, najsi je že za ta dialekt značilen ali ne. Tupatam je skušal Sreznjevski podati tudi medsebojno razmerje posameznih dialektov; povsod pa izzveni tak poskus več ali manj v nazoru, da gre za mešane dialekte. To začetno poznanje je seveda moglo povzročiti, da je Sreznjevski nekaterim lokalnim dialektom odkazal samostojno mesto, ne da bi vedel za glavni dialekt ali za dialektično skupino, h kateri tak govor spada. Da mu je bilo gradivo žive slovenske govornice bolj znano, bi njegova klasifikacija pravo sliko različnosti mnogo bolj podala.

Menda se je Sreznjevskemu število slovenskih dialektov zdelo preveliko. Pozneje je namreč v Žurnalu ministerstva narodnago prosvetljenja za leto 1845., v oktoberski številki, otd. II. 150 omenil za slovenščino samo osem dialektov: gorenjskega, dolenskega, beneškega, rezijanskega, ziljskega, podjunskega, štajerskega in ogrsko-slovenskega. Najbrž je ostale prej omenjene dialekte smatral za podnarečja teh osmih. Sam pa se o tej novi klasifikaciji ni prav nič izrazil.

Na osnovi Sreznjevskega je podal klasifikacijo slovenskih dialektov Florinski v svojih Lekcijah po slavj. jaz. (1894) str. 505—524. Deloma je njegov poskus boljši, saj je mogel uporabiti že nekatere nove dialektološke študije, deloma pa je pregled še bolj medel, kar je pač pripisati njegovi nameri, da spravi obe števili, ki ju je našel pri Sreznjevskem, t. j. 8 in 18 v tako razmerje, ki bi podajalo na eni strani glavne, na drugi pa lokalne govore ali podnarečja. Tako našteje Florinski 8 glavnih dialektov: 1. dolenjskega (tudi savinjski dialekt še ni odločen od dolenjščine) z dvema govoroma: ribniško-cerkniškim in belokrajinskim; 2. gorenjskega (ta se razprostira tudi po severnem Goriškem) s šestimi govori: idrijskim, tolminskim, cerkljanskim, preddvorskim, bovškim in bohinjskim; 3. notranjskega z dvema govoroma: vipavskim in kraškim; 4. koroškega s tremi govori: ziljskim, rožanskim in podjunskim; 5. rezijanskega; 6. beneškega; 7. štajerskega in 8. ogrsko-slovenskega. Število vseh govorov se na ta način močno približa številu prve klasifikacije Sreznjevskega, ker znaša 17. Že ta navedba jasno izkazuje vpliv Sreznjevskega; tudi popis narečij je posnet po njem; ostala dopolnila in uvrstitvev novih govorov pa je povsem mehanično pritaknjena po novejših dialektoloških študijah (cerkljanski in bohinjski govor po Baudouinu de Courtenayu; preddvorski po Valjavcu; kraški po Štreklju; koroški po Vrazu in Scheiniggu).

Končno naj omenim še edino doslej izšlo dialektološko karto slovenskega jezika. Najdeš jo v knjigi L. Tesnière, *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*, 1925, št. 1. Karta nam predstavlja pet dialektičnih skupin: 1. kranjsko; 2. primorsko; 3. koroško;

20 4. štajersko; 5. beneško in pa dialekt v Prekmurju. Avtor te karte ni interpretiral; zdi se mi pa (gl. l. c. str. 33), da jo je narisal na osnovi poljudno napisanega članka o slovenskem jeziku in njegovih dialektih v knjigi Fr. Erjavca, Slovenci. Glavna napaka te karte, ki je zato tudi popolnoma pogrešena in nerabna, je v tem, da je Tesnière pokrajinska imena, ki se uporabljajo in se tudi smejo uporabiti za označbo dialektov, v popolnem geografskem obsegu prenesel na dialekte, tako tudi ime „centralna narečja“, ki ga smemo rabiti samo v nekih primerih za podčrtavanje razmerja do drugih, perifernih govorov. Radi tega je ta dialektološka karta postala nekaj povsem drugega, namreč karta, ki nam kaže posamezne politično-administrativne enote na ozemlju Slovencev do svetovne vojne: dežele Kranjsko, Goriško, Koroško in Štajersko v bivši avstrijski monarhiji, Prekmurje na Ogrskem in Benečijo z Rezijo v Italiji.

Skratka moremo zato reči, da problem klasifikacije dialektov slovenskega jezika doslej še ni bil načet in da tudi pri dozdanjem znanju zgodovine slov. jezika in pri luknjičavem poznavanju živih govorov ni mogel biti. Komur pa so ti viri kolikor toliko znani, ta more pričeti tudi z reševanjem tega problema in to hočemo v sledečem v glavnih obrisih očrtati.

Zavedati se seveda moramo, da dialektov z ostro začrtanimi mejami sploh ni in da je izraz „dialekt“ pravzaprav samo pomožen izraz. Ostro začrtane meje so lastne le jezikovnim, dialektičnim pojavom, posebnostim. Skoro nikdar se ne dogodi, da bi dva različna jezikovna pojava imela prav isto geografsko obsežnost; večkrat se obmejne črte

tega pojava močno približujejo obmejnim linijam onega in če bi takih primerov bilo na istem ozemlju več, tedaj bi še mogli in smeli govoriti o dialektu. Večinoma pa vidimo, da se obmejne črte jezikovnih pojavov zdaj križajo, pa se zopet na neki progi spremljajo, tuptam celo sovpadajo, pa se zopet med seboj oddaljujejo itd. Če je ta slika tako raznolična in mnogovrstna, kam naj postavimo mejo dialekta? Da, dostikrat postane stvar še bolj komplicirana. Pojavi, ki imajo isti vzrok, dosegajo različen obseg; area za palatalizacijo velarnih konzonantov k, g, h na Koroškem in Gorenjskem ni za vsak glas ista: linija za č < k se ne krije z ono za j < g in ta ne z ono za š < h; linija za to palatalizacijo vobče se proti vzhodu lomljena izgublja tako na spodnjem Gorenjskem kot na vzhodnem Koroškem: prometno gibanje je tu negativno učinkovalo in sproti (po analogiji, ki je bila pozitivna sila gibanja) udušilo palatalizacijske rezultate, ki so le v tej ali oni besedi bili sprejeti; te besede potem niso nič drugega kot dialektične izposojenke (prim. d r ū i g a, ž j è po spodnjem Gorenjskem, n o j e poleg običajnejšega n o g e po vzhodnem Koroškem itd.). Ali drug primer: refleks a za ѣ in ѣ v dolgih zlogih je v mnogih besedah prekoračil svojo normalno vzhodno mejo in ga najdemo tudi še v savinjskem dialektu, na Bizeljskem pa se bije boj za nadvlado e-ja; nič čudnega, ako čuješ iz ust iste osebe d ô n, t. j. d â n, l ô ž e < l á ž e, m r t v ô č k a < m r t v á č k a poleg s ê n e o < съньце „Schläfe“, z d ê h n e, m ê l i n itd. Kljub vsemu temu pa smemo in moremo govoriti o dialektih. Dvoje nas opravičuje: 1. vsak dialektični pojav je na neki točki nastal in se od tam širil zdaj bolj, zdaj manj; ako nam je znan njegov obseg, moremo vsaj približno

slutiti, kje je njegovo središče, kje razvojno ognjišče; če gre za pojav, ki ni rodil samo enega novega glasovnega rezultata, marveč je globlje preobrazil govor in je predrugačil ali niansiral na pr. vse dolge vokale ali vse kratke vokale, določil nova kvantitetna razmerja, dal govoru posebno melodijo in podobno, tedaj moremo z mirno vestjo reči, tu eksistira ta in ta dialekt, pa najsi je rezultat pri tem glasu nastal direktno radi omenjenega temeljnega vzroka ali pa je v razvoju prišlo do novih izprememb, do nove razvojne usmeritve;

2. ne dá se tajiti, da eksistira ne le za lingvista, marveč za vsakega človeka, člana neke jezikovne skupine, nekaj, kar mu pravi, da je govor tega člana iz tega dela, onega člana pa iz onega dela skupnega jezikovnega ozemlja (seveda velja to le za primer, da mu je ozemlje vsaj nekoliko iz lastnega bivanja tu in tam znano): kako lahko ločiš Gorenjca od Dolenjca, kako hitro spoznaš po govoru Korošca, Štajerca ali Kraševca! Če pa se vprašaš, na kaj se oziraš pri teh ugotovitvah, ki so pravilne, tedaj ne boš znal navesti za odgovor kakih določenih dialektičnih pojavov, marveč boš rekel „da ga ves govor izdaja“, t. j. kriterij je splošni akustični vtis govora. Ta vtis pa določa različna barva vokalov, različne artikulacijske nianse, različen ritem in tempo govora, intonacija, melodija, način artikuliranja itd. — to je oni regulator, ki je dialektične pojave vokalizma, akcentuacije, intonacije, kvantite spočel; seveda se pridružijo še občutnejše difference morfološkega sestava in besednega zaklada.

V tem smislu rabim izraz „dialekt“ in na tej bazi sem določil „meje“ posameznih dialektov. Vsak dialekt sem definiral na ta način, da sem določil njegove posebnosti; dostikrat gre obmejna linija kake

posebnosti preko začrtane meje dialekta, večkrat pa je tudi ne doseže, ali pa jo tu doseže, tam ne, drugod zopet prekorači, kar je po vsem, kar smo rekli, samo po sebi umljivo in naravno. Nič za to; vsaka vas ima svoj govor in se že po tej ali oni posebnosti loči od sosednje; ali za klasifikacijo dialektov nam tako podrobnega znanja ni treba, kajti črte posameznih pojavov se vendar na neki način grupirajo, zdaj bolj plastično, zdaj bolj medlo, to je za klasifikacijo tudi dovolj. Tu ne mislim podati lingvističnih argumentov, ki so mi narisali dialektološko karto; postopal sem na način, ki sem ga podal za rezijski dialekt v razpravi „Karakteristika slovenskega narečja v Rezijski“ v ČJKZ VII., 107. Podrobno karakteristiko vseh slovenskih dialektov bom objavil drugje. Pripomnim le še, da sem pri sestavi karte uvaževal nad 1000 lingvističnih pojavov in njihov obseg. Sproti sem seveda tudi upošteval skupnosti med posameznimi dialekti, določal njihovo sorodstveno razmerje, sledil po razvojnih jezikovnih gibih premikanju ljudstva, zasledoval kolonizacijo slovenske zemlje, sploh fakta historične geografije in geomorfologije; razširjenost (ali skupnost) lingvističnih potez, ki je plod prometa, nam ob strani zgodovine slovenskih pokrajin in strukture tal naše zemlje postane razumljiva in jasna.

Na opisani način sem prišel do tega, da razlikujem v slovenščini sledeče dialektične skupine, dialekte in govore (ta izraz rabim za „podnarečje“):

I. Koroška dialektična skupina s šestimi dialekti:

1. ziljski dialekt;
2. rožanski dialekt (s štirimi govori);

3. ^{obizski} remšeniški dialekt;
  4. podjunski dialekt;
  5. mežiški dialekt;
  6. remšniški dialekt.
- II. Rezijanski dialekt (s tremi govori).
- III. Beneški dialekti:
1. terski dialekt;
  2. nadiški in
  3. briski dialekt.
- IV. Kraški dialekt.
- V. Istrski dialekti:
1. šavrinski in
  2. brkinski dialekt.
- VI. Notranjski dialekt (s tremi govori).
- VII. Obsoški dialekt (s tremi govori).
- VIII. Rovtarska dialektična skupina s petimi dialekti in tremi govori:
1. tolminski dialekt (z govorom v okolici Avč);
  2. cerkljanski dialekt;
  3. črnovrški dialekt;
  4. poljanski dialekt (z govorom škofjeloškim);
  5. horjuljski dialekt (z logaškim govorom).
- IX. Selški dialekt.
- X. Gorenjski dialekt (s štirimi govori).
- XI. Dolenjski dialekt (s štirimi govori).
- XII. Medijski dialekt.

- XIII. Belokrajinski dialekti:
1. šokarski dialekt;
  2. osrednji belokrajinski dialekt s poljskim govorom;
  3. južni belokrajinski ali privrški dialekt;
  4. kostelski dialekt.
- XIV. Južno-vzhodni štajerski ali sotelski (bizeljski) dialekt.
- XV. Savinjski dialekt.
- XVI. Osrednji štajerski dialekt.
- XVII. Pohorski dialekt.
- XVIII. Kozjaški dialekt.
- XIX. Severno-vzhodna štajerska dialektična skupina s tremi dialekti:
1. goričanski dialekt;
  2. prleški dialekt s tremi govori;
  3. prekmurski dialekt s tremi govori.

Osnovnih tipov, ki jih je čas zdiferenciral v večje število dialektov ali pa je pregrinjanje valov iz tega in sosednjega centra rodilo nove dialekte, pa štejem sedem, in sicer: 1. panonski na severovzhodu slovenske zemlje; 2. štajerski v coni Pohorje—Bohor; 3. koroški; 4. gorenjski; 5. dolenski; 6. rovtarski; 7. primorski (na Krasu in ob zapadni meji slovenskega jezikovnega ozemlja).

Najprej hočem podati točnejši popis meja posameznih dialektov (pri tem se poslužujem karte slovenske zemlje v izdaji Matice Slovenske v Ljubljani).

Koroška dialektična skupina obsega govore v kanalski in ziljski dolini in na obeh straneh Drave od Beljaka do zahodnega pobočja

Pohorja; na severu ji je za mejo slovensko-nemška jezikovna meja, na jugu greben Karavank. Ziljski dialekt se govori v zapadnem delu in sega na vzhodu do črte Beljak—Baško jezero—Kepa v Karavankah. Na vzhod odtod se razprostira rožanski dialekt po dravski dolini do linije Košuta (v Karavankah) — Obir—Kamenska gora — ob Dravi do Črnega grada, potem na levem bregu Drave do gričev nad Velikovcem. ^{Obirski} Remšeniški dialekt zavzema dolino reke Bele v okolici železne Kaple (nekako v trikotu Obir—Okrešelj—Peca), t. j. Obirsko, Lobnik, Remšenik in Koprivna. Podjurski dialekt meji na zapadu na rožanskega v pasu južno od Drave na Obir, na jugu na ^{obirskega} remšeniškega, na severu sega do Drave, na vzhodu do gora na levem bregu Meže (Peca—Gornja—Lom—Strojna). Mežiški dialekt govore v dolini reke Meže in ob Dravi do Vuzenice ter v okolici Slovenjgradca. Remšniški dialekt se razprostira onstran Drave na bivši koroško-štajerski deželni meji, pod Kapunarjem in Remšnikom do vzhodne črte Vurmat—Veliki Boč—Gradišče.

Rezijanski dialekt v dolini rečice Rezije ima za vzhodnega sosedo obsoški dialekt, od katerega ga loči gorska skupina Kanin—Velika Baba—Skutnik—Musič—Jalovec, na jugu pa ga gorovje Muzcev deli od terskega narečja.

Terski dialekt govore v selih na južnem obronku Muzcev od Guma pa do izvira reke Nadiže, namreč v krajih: Plastišća, Brezje, Tipana, Viskorša, Karnahča, Vizont, Zavrh, Brdo, Muzec, Ter, Podbrdo, Breg, Flipana, Sedile, Černeja; govor v Čaneboli in Mažaroli ima že več podobnosti z nadiškim dialektom, ki se govori v dolini Nadiže (južno od črte Mija—Matajur) in v dolinah rečice Kozica in

Arbeč do razvodja med Arbečom in Idrijo kot vzhodno mejo; starogorski govor na desnem bregu Idrije pa kaže že mnogo skupnosti z briskim dialektom. Ta sega do Soče na vzhodu (na severu do Ročinja), na jugu mu je za mejo romansko-slovenska jezikovna meja.

Na zapadu je briskemu dialektu sosed kraški dialekt; proti vzhodu se razprostira do nekdanje goriško-kranjske deželne meje, na severu do južnega vzpona Trnovske planote, na jugu pa nekako do linije Trst—Goli vrh—Veliki hrib—Vremščica. Mnogo ima skupnosti z notranjskim dialektom, ki mu je na vzhodu za soseda; v svojem zapadnem pasu (Kontovel—Devin—Opatje selo—Vrtojba—Šempas) ima še več potez, ki so značilne predvsem za briski dialekt, v južno-vzhodnem predelu pa se močno približuje južnemu notranjskemu govoru (Trst—Dutovlje—Štanjel).

Meje notranjskega dialekta so sledeče: na zapadu vzhodna meja kraškega dialekta, na vzhodu črta Streliški vrh—Hrušica—št. Lovrenc—Koliševka—Javorniki—Snežnik; na severu linija, ki nas vodi od Streliškega vrha na Col in Sinji vrh nad Ajdovščino, na jugu pa vzpon visoke planote ob nekdanji istrski meji od Škocjana do Jelšan. Notranjski dialekt kaže dokaj lokalnih razlik, vendar pa notranja vrednost teh diferenc ni tolikšna, da bi smeli govoriti o več dialektih. Sprva so semkaj prihajali dolenski inovacijski valovi in ozko razmerje do kraškega dialekta se je izobrazilo šele v poznejši dobi, je pa izredno močno, tako da je v akustičnem pogledu razlika med notranjščino in dolenjščino zelo ostra. V notranjščini razlikujem tri govore: vipavskega, postojnskega in pivškega.

Meja med obema slovenskima dialektoma v Istri gre po črti

Škocjan—Lopar—Hrib—Lačna—Zazid. Posamezne slovenske jezikovne pojave pa najdemo še v sosednjih shrv. govorih, tako predvsem ob južnozapadnem robu Čičarije in v čakavščini v okolici Buzeta.

V zgornji dolini reke Soče govore obsoški dialekt; za mejo so mu na vzhodu, severu in zapadu bivše politične meje (goriško-kranjska, goriško-koroška in avstrijsko-italijanska); proti jugu pa sega nekako do črte Mija—Matajur—Kolovrat—Mrzli vrh—Migavec—Škrbina. Borjanski govor meji torej na nadiški dialekt, kobariški na tolminskega, bovški pa na rezijanskega in obenem ima zvezo z ziljskim. Odtod razumljivo, da so semkaj prihajali še inovacijski valovi iz Benečije, Rezije in s Koroškega, čeprav niso zajeli vsega ozemlja obsoškega dialekta, marveč le to ali ono obrobno ploskev. Zato imamo v obsoškem dialektu tri govore razlikovati: 1. borjanskega v krajih Brginj, Sedlo, Borjana, Kred z okolico; 2. kobariškega v Starem Selu, Sužidu, Svinem, Idrskem, Kamnem, Ljubušnji, Kobaridu, Drežnici in Ravneh; 3. bovškega v severnem pasu, onstran južne njegove meje na črti Srpenica—Trnovo.

Rovtarsko dialektično skupino zahtevata predvsem tale dva lingvistična fakta: isti ali enakšni ritmično-melodični element vseh v poštev prihajajočih dialektov in pa način, kako so dva ali trije sosednji dialekti po istih jezikovnih potezah med seboj ozko povezani. Ohranjevanje, sprejemanje in pojemanje teh medsebojnih vezi gre v smeri od zapada proti vzhodu; seveda je med skrajnim zapadnim in skrajnim vzhodnim članom te dialektične skupine že velika razlika; ali te medčlanske vezi zahtevajo družitev vseh v eno, višjo enoto. — Meje tolminskega dialekta zarisavajo sledeče linije: na

severozapadu Kolovrat—Mrzli vrh—Škrbina; na severu in vzhodu gorski greben Julijskih Alp (Škrbina—Vogel—Rodica—Visoki vrh—Črna prst—Kobla—Možic—Petrovo brdo—Porezen—Kojca); na jugu pa Kojca—Črvov vrh—Ovčje brdo in v črti preko Idrije na Velike Skopice, tako da spada severnovzhodni vzpon Banjške planote (okolica Idrije pri Bači in Sv. Lucije) še k tolminskemu dialektu. V ozkem pasu vzdolž južne meje (v okolici Ročinja, Avč in v Lokovcu) se govori avški govor, ki je po svojem bistvu sicer še tolminski, sprejel pa je že marsikako potezo briskega dialekta. Tu imamo tudi še — čeprav manj pomembne — vezi z nadiškim in deloma tudi s kraškim govorom, v Lokovcu pa že s cerkljanskim (predvsem $o > u$, $\hat{e} > i$). — Vzhodno od tolminščine govore v dolini Cerknice in njenih pritokov in v dolini Idrije na progi Šebrelje—Spodnja Idrija cerkljanski dialekt, ki sega proti vzhodu do bivše goriško-kranjske deželne meje, na jug pa do črte Ledine—Spodnja Idrija—Potok—Vojsko—potok Trebuša. — Južnovzhodni sosed cerkljansčine je črnovrški dialekt v krajih in pokrajinah Črni vrh pri Idriji, Lome, Javornik, Križna gora, Zadlog, Idrijski log in Koševnik. Malo se loči od njega govor v Godoviču, Hotedršici in pa še v župniji Rovte; v tem pasu najdemo valovanje, ki prehaja v poljansčino na eni, v horjuljščino na drugi strani; nekaj potez ima naš dialekt že skupnih z vipavščino. — Poljanski dialekt ima svoje središče v pasu Poljane—Trate—Javorje; razprostira se po vsem posestvu nekdanjih brižinskih škofov, kolikor ga je bilo v dolini Poljansčice. Njegove meje določajo na severu hribovje med Poljansčico in Soro (Ljubnik—Četena ravan—Koprivnik—Blegaš—Črni vrh), na zapadu nekdanja kranjsko-goriška deželna

meja od Črnega vrha proti jugu (Škoflje—Podjelovo brdo — $\triangle$ 1050 vzh. Otaleža—Praprotno brdo) in pa razvodje med Idrijco in Poljanščico do $\triangle$ 851 vzh. Idrije in na Mravljški vrh pod Zavraticem; južno-vzhodna meja gre po črti Zavratac—Hlevni vrh—Podlipa—Vrzenec, vzhodna v severni smeri odtod na Pasjo ravan in Sv. Ožbald; v dolini Poljanščice sega (v smeri proti Škofji Loki) naš dialekt nekako do Zminca. — Škofjeloški govor je omejen na okolico Škofje Loke; ob Poljanščici se razprostira do Zminca, ob Sori na zapad do Praprotnega, na vzhod pa do Medvod; proti Kranju pa do Stražišča, kjer se govori že gorenjščina. V ritmično - melodičnem oziru je škofjeloški govor brez vsega član rovtarske dialektične skupine, čeprav je sprejel že marsikako gorenjsko potezo. — Horjuljski dialekt se govori ob severno - zapadnem robu ljubljanskega barja, na ozemlju, ki naj ga označim z glavnimi kraji: Vrhnika—Ligojna—Drenov grič—Lesno brdo—Horjulj—Polhov gradec; dalje še ob Šujici in Božni, a le do črte Toško čelo—Dobrova—Brezovica na vzhodu. Na logaški visoki planoti se pregrinjajo izoglose, ki prihajajo ali od Črnega vrha sèm, ali z Notranjskega ali pa iz vrhniško-horjuljskega ozemlja.

Selški dialekt bi mogli smatrati za poseben govor gorenjščine, s katero ima vse polno skupnosti. Vendar mu prisodim samostojno mesto, ker se še v marsičem strinja z rovtarsko dialektično skupino in ker rovtarske značilnosti posebno v njegovem južnem in zapadnem predelu prevladujejo. Govori se selški dialekt v dolinah Sorice in Sore, na vzhodu do Praprotnega; odtod gre njegova meja v severno-vzhodni smeri na Male Ravne, Lavtrski vrh, Špičasti hrib, se obrne proti zapadu na Mali vrh, Zidano skalo, Kotlič, Visoki vrh, potem

proti jugu čez Javorov vrh po Ratitovcu na Črni vrh in Možic, dalje v južni smeri po jugoslovansko-italijanski državni meji do Huma in v vzhodni smeri do Črnega vrha, Blegaša, Koprivnika, Mladega vrha in čez razvodje med Poljanščico in Soro se vrnemo k izhodni točki na Praprotnem.

Gorenjski dialekt zavzema dokaj obsežno ozemlje; na severu mu je meja greben Karavank od Pungrata na zapadu do Okrešlja na vzhodu, odtod pa nekdanja kranjsko-štajerska deželna meja do Motnika; na vzhodu linija od Motnika čez Trojane na Reber k Sv. Gregorju in na Slivno ter Vernek ob savskem kolenu pri Litiji; na jugu gre meja po črti od Verneka čez Savo na Kresniški vrh, Štango, Debeli hrib, Molnik k Rudniku pod Ljubljano in čez barje na Dobrovo; na zapadu meji na horjuljski dialekt, na škofjeloški govor in na severno mejo selškega in tolminskega ter na vzhodno mejo obsoškega dialekta (Ratitovec—Julijske Alpe). Seveda govorica ni v vseh krajih tega ozemlja enotna in posebno v obrobnih pasovih se kažejo približevanja k sosednjim dialektom. Ali glavna razvojna smer glasoslovja je vsem gorenjskim govorom skupna, čeprav so difference med lokalnimi, različno razvojno stopnjo izkazujočimi rezultati. V južno-vzhodnem pasu opažamo dokaj močno sprejemanje dolenjskih, deloma tudi že štajerskih inovacij; število teh negorenjskih potez postane sčasoma tako veliko, da moramo za skrajni južni vzhod sprejeti že samostojno narečje, namreč medijski dialekt. Po teh lokalnih posebnostih razlikujem v gorenjščini vsaj štiri govore: tipični gorenjski govor je doma v severno-zapadnem delu in se kot ozek pas vije ob južnem pobočju Karavank proti vzhodu (tu je pač bilo prvotno stanovniško

32 jedro, ki se je sčasoma razlilo zdaj proti jugu, zdaj proti skrajnemu severozapadu); osrednji gorenjski govor je v glavnem omejen na ozemlje v trikotniku Ljubljana—Kamnik—Kranj, vzhodnega govore v dolini reke Radomlje, južnovzhodnega pa pod Ljubljano. Ljubljana je nekoč spadala povsem v območje gorenjskega osrednjega govora; brzo in zelo mešano valovanje stanovništva pa je seveda v marsičem izpremenilo prvotno ljubljansko govorico, ki pa je kljub temu še danes po bistvenih elementih (palatalni glasovni karakter, nadkračine namesto prvotnih dolžin, zmerna artikulacijska intenzivnost, melodična uravnovešenost in pod.) pristen gorenjski govor; da je doživel tudi izpremembe, ki so izhajale iz knjižnega jezika, je samo po sebi umljivo.

Dolenjski dialekt sega na zapadu do notranjščine (Snežnik—Javornik—Rakek—Unec), na severu do gozdov pri Logatcu, zajame južni rob ljubljanskega barja do črte Bistra—Plešivica—Kamna gorica—Črna vas—Rudnik, gre potem ob gori označeni gorenjski meji na Kresniški vrh in po hribovju na desnem savskem bregu čez Kum; na vzhodu zavzame savsko dolino od Zidanega mosta do Brežic; južna meja so Gorjanci do Črmošnjic, potem severna meja nemškega kočevskega otoka in pas od Debelega vrha čez Prezid na Snežnik. Ta obseg dolenjskega dialekta narekuje istovrsten razvoj vokalizma, isti način poudarjanja, enakšna akcentska kvaliteta, ritem in melodija. Seveda so lokalne posebnosti tudi tu; najbolj občutna je razlika med govorom v zapadnem in vzhodnem dolenjskem kotu. Meja med tema dvema govoroma gre nekako po črti Mehovo—Novo mesto—Golobinjek—Lisec—Medvedjek—Zaplaz; tako je vzhodni govor doma v

glavnem ob spodnji Krki in njenih pritokih, ob Senušanki, Račni in Radovlji ter v dolini reke Mirne in Temenice. Bistvo te razlike je v tem, da je vzhodni govor zelo počasen, zategel, ritem nima nikakršnih zaznatnih menjav, artikulacija je neintenzivna, vokali odprti oziroma prehajajo v odprte diftonge. Ali smer razvoja je ista kot na zapadu, le da imamo tu mlajši razvojni štadij, spočet radi gori omenjenih splošnih momentov. Dolenjščino delim v štiri govore: 1. zapadni govor je omejen na ozek pas ob zapadni meji (Plešivica—Preserje—Borovnica—Cerknica—Lož); 2. osrednji dolenski govor je v pokrajini na vzhodu od prejšnjega pa do prej omenjene črte Mehovo—Zaplaz; 3. vzhodnemu smo že gori obseg določili; 4. posavski govor v pasu savske doline.

Medijski dialekt smo že na kratko omenili; govori se v dolini reke Medije in pa v savski dolini od Litije do Zidanega mostu. Prvotno se je govor v teh krajih razvijal v pravcu dolenskega dialektičnega razvoja; kolikor je v njem gorenjskih potez, so vse iz mlajše dobe in se nadaljujejo še v savinjskem dialektu; pa saj tu je povsem prirodno križišče gorenjskih in dolenskih inovacijskih valov. Danes pa je ta dialekt prava mešanica: v industrijske kraje (Litija, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik) hiti delavstvo od vseh krajev in te različne dialektične primesi sproti preobražajo dolensko osnovo.

Belokrajinski dialekti so doma v Beli krajini, t. j. v loku na levem bregu Kolpe od Starega trga pa do Metlike in pa v semiški župniji pod Gorjanci. Kakor bomo še videli, je belokrajinsko govornico smatrati za mešan dialekt slovensko-srbohrvatski. Ker je tudi kosteljski dialekt ob Kolpi od Broda do Zdihovega (ob južnozpadni meji

kočevskega otoka) imel enakšno usodo, ga prištevam k belokrajinskim. Po tem, v kakšni meri se javlja srbohrvatska primes, razlikujem štiri belokrajinske dialekte: 1. šokarskega v severnem delu, v župniji Semič; tu je slovenska osnova še trdna ter predstavlja nadaljevanje dolenjščine, predvsem govora ribniškega; šokce moramo smatrati za staroselce; več šokarskih posebnosti se razprostira še v smeri Črnomelj—Dobljice; 2. osrednji belokrajinski dialekt ima svoj center predvsem v coni Črnomelj—Dragatuš—Stari trg in k njemu smemo prišteti še govor na vzhodu odtod, v pasu Griblje—Podzemelj—Metlika; 3. južni belokrajinski dialekt govore ob Kolpi na črti Vinica—Preloka—Adlešiči; 4. za kostelski govor smo že zgoraj povedali.

Vsa ostala slovenska narečja, t. j. narečja vzhodno od vzhodne meje koroške dialektične skupine, gorenjskega, medijskega in doljnskega dialekta, moremo strniti v eno veliko skupino štajerskih dialektov. Seveda se pri taki skupini ne smemo ozkosrčno ravnati po enem, dveh jezikovnih pojavih; narobe, če bi te upoštevali, bi razlika postala še bolj očita, čeprav je zares tudi velika. Vendar nas tu prav nič ne moti dejstvo, da je na primer v tej štajerski dialektični skupini dolgi ê zastopan na tri različne načine in da je tudi njegova razvojna pot vsakikrat drugačna. Ali takih nasprotij, kakršno je pri ê, t. j. ē : eĭ : ē, imamo celo še več; na južnem vzhodu najdemo za ѣ, ѣ v dolgih zlogih ā, drugod pa ē ali diftonge, ki so iz ē nastali; v dolgih zlogih imamo za u tu ū, tam ou, drugod zopet ü; prim. še š : šč, -u : -f ali celo posameznosti kot d ú r i : d v è r i ; d ó n s : n ò s : g n ê s ; z â j e c : z ê c : z â v e c itd. Inovacijski valovi, ki so na štajerskem nastali, so zavzeli kaj različen obseg; dalje pa so semkaj pri-

šli zdaj bolj daleč, zdaj zopet ne, valovi iz sosednjih zapadnih dialektov: s Koroškega, Gorenjskega, Dolenjskega na eni, od vzhodne srbohrvatske strani pa na drugi strani. To prepletanje je rodilo med posameznimi štajerskimi govori tako razmerje, ki ozko veže posamezne člene med seboj; to pa je mnogo važnejše kot ta ali oni pojav sam na sebi in tudi če gre za tako važnega kot je na pr. razlika med $\bar{e} : e_i$ za $\hat{e}$ gl. str. 6. Ker pa upoštevam tudi samostojno izobražene pojave in dalje zvezo s sosednjimi dialekti in ker nam štajersčina daje še manj obsežne dialektične skupine (saj sta ji za podlago dva osnovna tipa), ne uporabljam generalnega naslova „štajerski dialekti“ v smislu éne dialektične skupine, marveč samo za neke relacije (prim. izraz „centralni dialekti“).

Južno-vzhodni štajerski (sotelski, bizeljski) dialekt sega na zapadu do vzhodnega pobočja Gorjancev in odtod mu gre meja po črti Velika dolina—Málence—Brežice—Sv. Lenart—Zdole—Orlica; potem se zavije proti vzhodu čez Presko in Svete gore na Kunšperg ob Sotli, ki je njegova vzhodna meja. K temu dialektu prištevam še govor v pasu med Bistrico in Sotlo severno od Svetih gora nekako do črte Pilštanj—Sedlarjevo; čeprav se v posameznih črtah že močno loči od južnega ali bizeljskega govora, je vendarle bližji temu kot pa osrednjemu štajerskemu dialektu. Mnogo pojavov tega dialekta najdemo še na oni strani Sotle tja do Horvatskega potoka in Sopotnice.

Središče savinjskega dialekta ima tele meje: na jugozapadu gorovje Mrzlica—Čemšeniška planina—Menina planina—Črnivec—Ojstrica—Okrešelj; na severu jugoslovansko-avstrijska državna meja do Olševe, odtod pa linija na Raduho—Boskovec—Lokovico—Goro

Oljko—št. Andraž—Ložnico, na vzhodu pa Ložnica—Ponikva—Griže—Mrzlica. Lokalne izpremembe so važne predvsem zato, ker imamo v vzhodnem pasu približevanje osrednjemu štajerskemu dialektu, v zgornji savinjski dolini (Ljubno—Luče—Solčava) in v okolici šoštanja pa vezi s koroškimi dialekti.

Osrednji štajerski dialekt, ki je najvernejši reprezentant štajerskega osnovnega tipa, meji na zapadu na savinjski dialekt, na severu na gorske hrbte pri Vitanju (razvodje med Mislinjo in Pako), na Konjiško goro, Boč in Maceljsko pogorje, na vzhodu gre meja po razvodju med Sotlo in Savinjo, na jugu sega do Bohorja in Mrzlice. Tudi tu je za severni pas poudariti močno bližanje k pohorskemu dialektu, za vzhodni del pa prehajanje v valove južnovzhodnega štaj. dialekta.

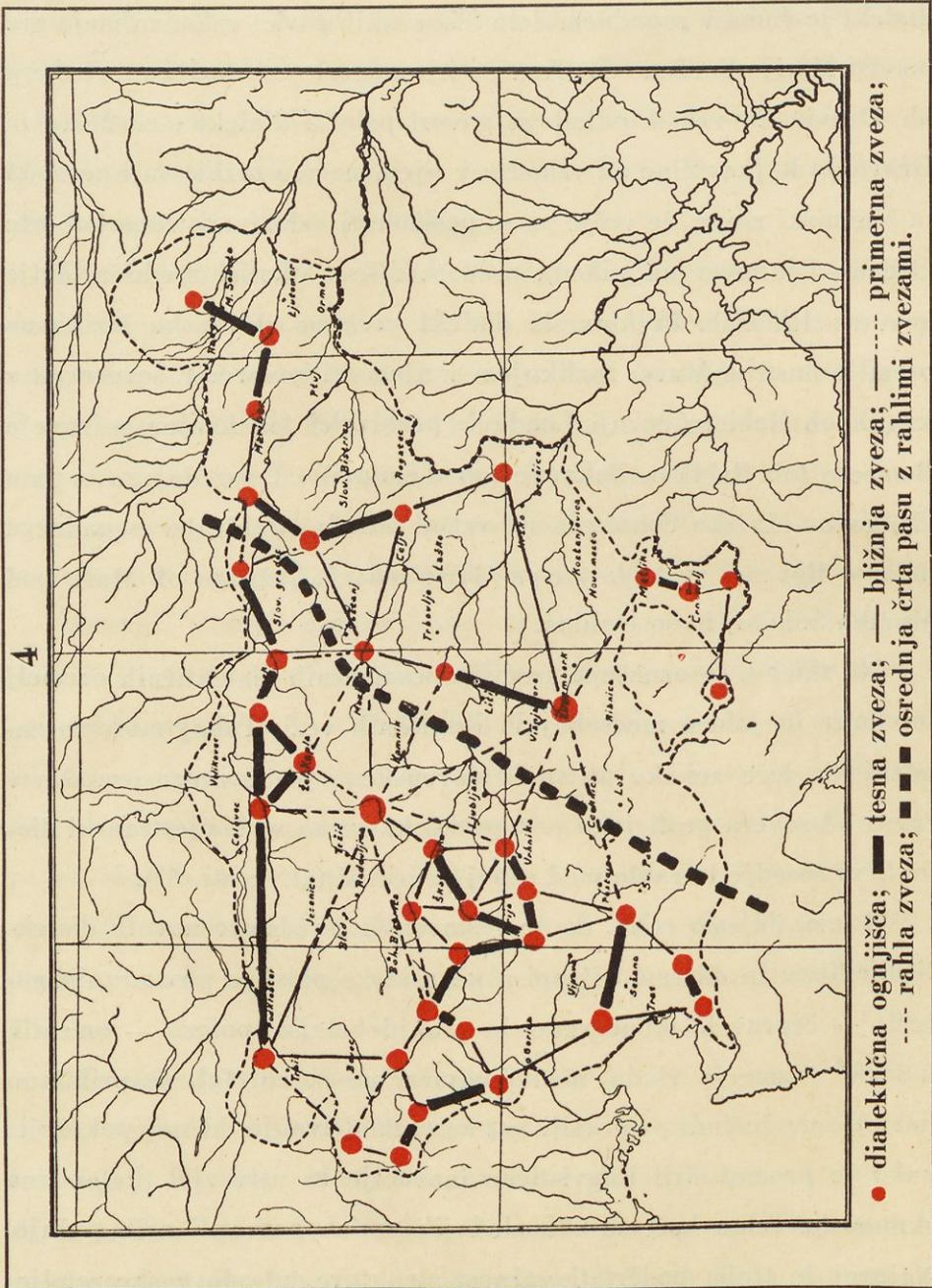
Pohorski dialekt obsega kraje na južnem obronku Pohorja do črte št. IIj—Vitanje—Konjiška gora na jugu in do Ptujске gore v južnovzhodni smeri. V dravski dolini se govori v vaseh od Maribora do Brezna. Kozjaški dialekt bi mogli smatrati za govor pohorskega, posebno onega, ki je doma v severnovzhodnih pohorskih krajih. Sega pa na zapadu do črte Vurmat—Veliki Boč—Gradišče, na severu do slovensko-nemške jezikovne meje na progi Luče—Špilje, na vzhodu pa do gričev, ki se dvigajo na zapadni strani železniške proge Špilje—Maribor.

Dialekti severno-vzhodne štajerske dialektične skupine v Slovenskih goricah, Halozah in v Prekmurju imajo mnogo skupnosti; nekatere segajo celo še v severno kajkavščino, da, za mnoge je verjetno, da je njihov epicenter v kajkavščini. Druge so zopet posebnost le naše skupine, ali pa vežejo ožje le posamezne njene člene. Goričanski

dialekt je doma v zapadnem delu Slovenskih goric; vzhodna meja gre po črti Marija Snežna—Sv. Ana na Krempergi—Sv. Trojica—Vurberg ob Dravi. Na vzhod odtod se govori prleški dialekt med Muro in Dravo do kajkavščine na vzhodu; v njem smemo razlikovati pesniški in ščavniški govor, še večje pa so posebnosti vzhodnega roba (od črte Ormož—Ljutomer na vzhod), predvsem še v okolici Središča, dalje govor v Halozah. Prekmurski dialekt zavzema slovensko jezikovno ozemlje onstran Mure; razlikujem v njem tri govore: 1. severnega v krajih ob Rabi in gornji Lendavi; prebivalci teh krajev se zovejo Bomecfe (ob Rabi) in Bakard'e (ob Lendavi); 2. osrednjega v pasu Cankova—Murska Sobota in na vzhod odtod; prebivalci zapadnega dela so Rovenci, vzhodnega pa Goričanci; 3. južnega ob Muri pod Mursko Soboto; to so Dolinci. /

Na skici 4. so označena središča posameznih dialektičnih ozemelj ter smer in jakost medsebojnih izoglosnih vezi. Takoj moremo zapaziti, da teče nekako po sredi slovenskega jezikovnega ozemlja v smeri od severa proti jugu pas, preko katerega so obojestranski dialektični sosedje le rahlo med seboj povezani (gl. še str. 63).

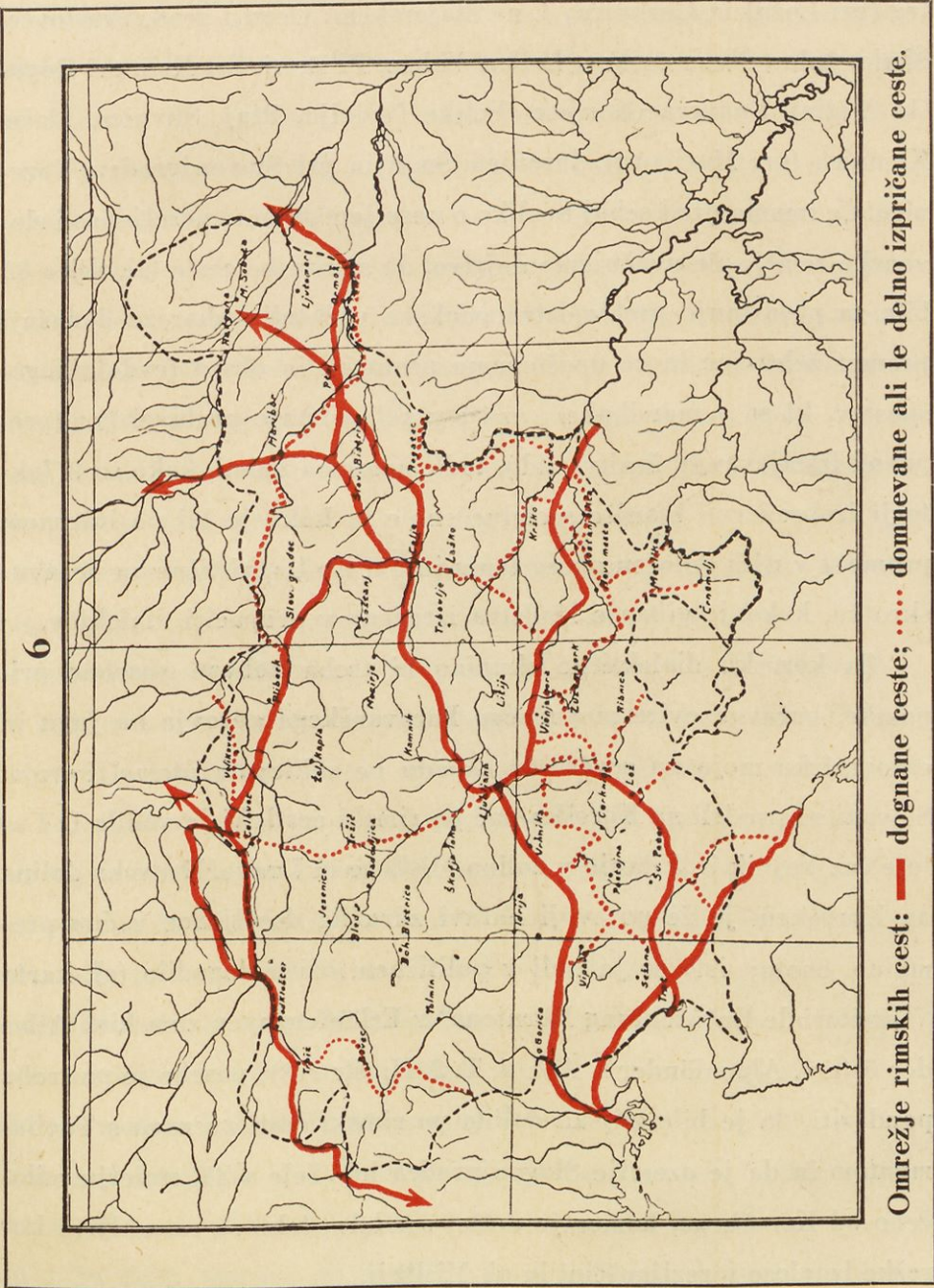
S tem, da smo rekli, da je v slovenščini sedem osnovnih dialektičnih tipov in da smo pri opisu geografske ploskve posameznih narečij — čeprav le mimogrede in z najdebelejšo potezo — omenili, kakšno razmerje vlada med posameznimi sosedi (gl. še priloženo karto), smo že tudi pripravili pot za razmotrivanja, ki naj pokažejo, kako je promet širil lingvistične inovacije in ustvarjal dialektične skupnosti. Temu hočemo v naslednjih vrstah posvetiti našo pažnjo. Najprej je treba podčrtati važnost strukture tal slovenske zemlje;

naravne ovire, ki so bile zapreka prodiranju prebivalstva in valovom dialektičnih novosti, so bile ob prihodu Slovencev v novo domovino še vse drugačne; uvaževati je treba, da so se takrat razširjali po pokrajinah, ki so danes plodonosno polje, še gosti, neprehodni gozdovi, da so bila močvirja obsežnejša in pod. Približno sliko naravnih ovir za dobo 7.—8. stoletja ti kaže skica 5.; z druge strani potrjuje to prometno oviro dejstvo, da so najstarejše fare, ki so obenem odsev gostejše naselitve, izkazane v vmesnih predelih. Skico je izdelal skoro v celoti po zgodovinskih virih kolega prof. Milko Kos, ki bo itak v posameznih razpravah podrobneje obravnaval kolonizacijo slovenske zemlje (prim. že njegovo študijo „K postanku slovenske zapadne meje“ v Razpravah V.—VI., 336—375). Nekako pod konec 12. stoletja so izkazane sledeče fare: 1. na Koroškem: Labod, Ljibelice, Šmihel pri Pliberku, Dobrla ves, Škocjan, št. Rupert pri Velikovcu, Tinje, Krnos, Kotmara ves, Vetrinj, Kapla v Rožu, Otok, Krnski grad, Gospa Sveta, Rožek, Marija Devica na Zilji, št. Janž na Zilji, Šteben, Žabnice; 2. na slovenskem jugozapadu: št. Peter in št. Lenart v Benečiji; Bovec, Volče, Cerkno; Kanal, Ročinj; Biljana, Solkan, Miren, Vipava; Štivan, Komen, Tomaj, Dolina, Hrušica; Vrem² Trnovo, Košana, Slavina, Hrenovice; 3. na ozemlju centralnih dialektov; na Gorenjskem: Srednja vas, Radovljica (Rodinje), Kranj, Šmartno pri Kranju, Stara Loka, Cerklje, Kamnik, Mengeš, št. Vid nad Ljubljano, Ljubljana (št. Peter); na Dolenjskem: Šmarje (Lanišče), št. Vid pri Stični, Trebnje, Mirna peč, Šmihel pri Novem mestu, Metlika, Črnomelj, Poljane pri Starem trgu ob Kolpi, Bela cerkev, št. Jernej (Sicherstein), Kostanjevica, Sv. Križ, Krško (Leskovec), št. Rupert, Mokronog, Svibno; Stari

Omrežje rimskih cest: — dognane ceste; ..... domnevane ali le delno izpričane ceste.

trg (pri Ložu) in Cerknica; 4. na Štajerskem: Gornji grad, Braslovče, škale, Žalec, Nova cerkev, Laško, Videm, Pilštanj, Sv. Križ pri Rogški Slatini, Ponikva, Konjice, Velika Nedelja, Ptuj, Slivnica, Hoče, Kamnica (pri Mariboru), Jarenina, Šmartin pri Slovenjgradcu, Vuze-nica. Če imamo pred seboj to sliko o naseljenosti in nenaseljenosti slovenske zemlje, če uvažujemo dejstvo, da so rimske ceste (gl. skico 6.) bile za prodiranje prebivalstva enakšne važnosti kakor za današnji promet železnice in če upoštevamo postanek in obseg fevdalnih gospodstev, ki so v marsikakem oziru vezali gibanje prebivalstva (pre-poved izseljevanja, ženitve itd.), tedaj moremo videti, kako so ti fak-torji izobraževali manjše socialne enote in kako je bil po internem prometu v njih določen obseg temu in onemu lingvističnemu pojavu; skratka, kako je gibanje ljudstva izraženo v grupaciji dialektov.

Za koroško dialektično skupino ni treba nobene posebne pri-pombe; naravna ovira mogočnega karavanškega gorovja na jugu in etnografska meja na severu in zapadu ne zahtevata utemeljevanja. Slovani so prodrli na Koroško pač po rimski cesti, ki je vodila iz Ce-leje čez Vojnik in Vitanje v dolino Mislinje in Drave. Dravska dolina na Koroškem je že po svoji naravi združila doseljence v éno pro-metno enoto; isto se je tudi v političnem oziru dogodilo (gl. karto „Territoriale Entwicklung Kärntens“ v Erläuterungen zum hist. Atlas der österr. Alpenländer I. Abt. 4. T. 2. H., str 308); posebe je pa treba poudariti, da je bila ziljska dolina po rimski cesti zvezana s Taglia-mentom in da je ozemlje Slovenjgradca bilo šele v 15. stoletju odlo-čeno od Koroškega, kamor je dotlej spadalo; tako so razumljive ko-roške izoglose v rezijanščini in ob Mislinji.

Za rezijanski dialekt sem v ČJKZ VII. 107 pokazal, da je njegov začetni razvoj odvisen od koroških inovacijskih središč in da je šele v poznejšem času nastala ožja zveza med rezijanščino in beneščino. V tem razvojnem prelomu se odražajo socialne in politične razmere te pokrajine: furlanska vojvodina (v 10.—11. stol. je bila s koroško kot politična enota združena) je bila v ozkih stikih z nemškim cesarstvom; gibanje se je vršilo od severa proti jugu; ko pa je patrijarhova posest v začetku 15. stoletja prišla pod oblast beneške republike, ki je že delj časa prej posegala v Furlanijo, se je promet proti severu zmanjšal ali celo prenehal, obenem pa se je pričela furlanska ekspanzija proti severu; gibanje se je odslej vršilo v obratni smeri, od juga proti severu. Dolino reke Belé ^(Fela) so poselili Romani in kontakt s slovenskim življem na Koroškem je bil poslej za vedno porušen.

Dialektična razčlenjenost slovenskega jugozapada je zelo bujna. Tu je človek res dostikrat v dvomih, kdaj naj rabi izraz „dialektična skupina“, „dialekt“ in „govor“. Odtod tudi to, da sem v pregledu na str. 24. segel po manj preciznem izrazu „beneški dialekti“ in da spajam kljub dokajšnjim diferencam na pr. v obsoški dialekt tri govore; reči moram, da se ne bi upiral govoriti tudi o treh dialektih ob gornji Soči, težje pa se je odločiti za „beneško dialektično skupino“. Če sem se odločil za to, kar nam karta kaže, sem to storil zato, ker sem predvsem uvaževal, kako in koliko važne izoglose vežejo po dva, tri dialekte skupaj in kako nov val zamenja starega in zajema še po enega ali dva iz sosednjih dialektov. To menjavanje se vrši v glavnem v treh smereh: 1. od Krmina proti severu k zgornji Soči, pa ne po dolini reke Soče, marveč ob Nadiži navzgor; 2. od Gumina v južno-

vzhodni smeri na Snežnik in 3. od zgornje Soče paralelno z drugo smerjo proti Vrhniku. S temi tremi smermi je označen potek najvažnejših izoglos. Slika pa postane še bolj komplicirana, kajti ob vseh robovih vidimo približevanje k sosednjim dialektom, ki pa so radi medsebojne geografske oddaljenosti drug od drugega že močno različni; tako najdemo ob zgornji Soči vezi s koroščino, na Beneškem z rezijsko, na Notranjskem z dolensko, v rovtarskem predelu pa z gorenjsko. Na prvi pogled se nam še zazdi, da je naša grupacija južnozpadnih dialektov v velikem nasprotju s historičnimi in geografskimi fakti slovenskega jugozapada. Zapadna meja prvotnega Kranjskega (gl. Ljudmil Hauptmann, *Erläuterungen* I. c. 316—317, 351 in karto na str. 484—5) in pa geografska struktura bi stavila mejo na črto Snežnik—Javornik—Idrija—Blegaš—Črna prst—Triglav. Vidimo pa, da je rovtarska dialektična skupina prodrla daleč proti severovzhodu preko te meje (do Save pri Medvodah in do ljubljanskega barja); na drugi strani pa vemo (gl. str. 27.), da so dolenski dialektične inovacije šle preko Snežnika—Javornika v dolino Pivke in Reke tja do Vipave. Če pa si natančneje ogledamo prometne smeri v tej pokrajini, potem moremo razumeti tudi ta nasprotja in naša lingvistična grupacija postane jasnejša.

Slovani so prodirali na zapad po rimskih cestah Emona—Aquileia, Aquileia—Cividale in tudi ob Nadiži navzgor; preko Predela so mogle prihajati slovenske čete s Koroškega v dolino gornje Soče. Dobro utrjeni langobardski limes je ustavil Slované ob robu furlanske nižine (gl. M. Kos I. c.). Prve stalne naselbine so radi varnosti nastale bolj v zatišjih, v stran od rimskih cest; posebno ob cesti Emona—Aquileia,

po kateri so tolikokrat drveli Avari in pozneje Madžari, ni bilo naselbin. Verjetno pa je, da so stranske rimske ceste in steze, predvsem pa naravna prometna pota podpirala ne le prodiranje, marveč tudi naselitev. Če vse to uvažujem, se mi zdi, da je éno naselitveno jedro bilo na kraški planoti okoli Komna (v okolici Trsta in tudi Gorice se je romansko stanovništvo še dolgo časa ohranilo); poznejša ekspanzija tega jedra je vodila deloma proti jugu prav v Istro, deloma proti severu proti Trnovski planoti. Drugo jedro je bilo na beneških hribih; raztegnilo se je do Gumina in do Soče vzdolž langobardske meje. Tretje jedro je bilo ob gornji Soči gl. doli; četrto v dolini Pivke (odtod se je pozneje razširilo na Vipavsko) in Reke; peto jedro je našlo zavetje in stalnost po hribih nad Vrhniko in Logatcem.

Pokrajina okoli Tolmina in ob reki Idrijci je bila posebna administrativna enota oglejskega patrijarhata; po svojih upravnih in pa trgovskih zadevah je bila zato v stalni prometni zvezi z zapadnimi centri Videm, Čedad, Oglej, kamor je vodila cesta čez Srednje in po dolini reke Idrije. Šele pozno, od 14. stoletja dalje, se odpre pot ob Soči na jug, na Gorico. Dalje je treba poudariti, da je trgovsko posredovanje, še bolj pa planinarstvo zvezalo Tolminsko z bohinjskim kotom in pa s selško dolino. Ta posebna prometna lega Tolminskega je v skladu z lingvističnimi fakti: samostojno razvojno življenje tolminščine je moglo sprejeti tudi nekaj obsoških in beneških inovacijskih valov, pa tudi gorenjskih, ki so od severnovzhodne strani prišli. V poznejšem času, od 15. stoletja dalje, so se prometne razmere nekaj izpremenile (tolminska gastaldija postane last goriških grofov in po smrti zadnjega člana te grofovske rodovine jo pritegne k sebi

Avstrija): severnozapadni del je zajet čedalje bolj po obsoških in tudi kraških valovih, južnovzhodni pa boljše čuva svojo prvobitnost in se ožje družijo s svojimi starimi sosedi na vzhodu. Ali kljub tem izpremembam je vendarle umljivo, da je tolminski dialekt, čeprav je tako ozko povezan z obsoškim, še vedno — po važnih značilnih pojavih in po vsem akustičnem vtisu — član, najzapadnejši član skupine dialektov, ki so doma po hribih in planotah na progi Tolmin—Polhovgradec.

Za pojmovanje razširjenosti rovtarske dialektične skupine čez linijo Triglav—Blegaš—Jelični vrh proti vzhodu je treba uvaževati dejstvo, da so naravna pota usmerila ekspanzijo gori omenjenega petega naselitvenega jedra v dolino Poljanščice. Proti koncu 10. stoletja je vsa pokrajina ob Poljanščici postala last brižinskih škofov. Meje škofjeloškega gospostva so bile: na zapadu gorski vrhovi od Možica čez Porezen, Blegaš, Praprotno brdo do Jeličnega vrha; na jugu črta od Jeličnega vrha na Zavratac, Hlevni vrh; na vzhodu Hlevni vrh—Lučna—Pasja ravan—Osojnik in Sava do Medvod; na severu je šla meja med Stražiščem in Bitnjami pa dalje po razvodju med Savo in Soro, tako da je tudi vsa selška dolina spadala pod škofjo Loko. V tem času so bili stanovalci na ti zemlji samo Slovenci; eno jedro je bilo v poljanski, drugo v selški dolini; ostali del posesti je bil še močno gozdat in neposeljen. Škofjeloška gosposka je pričela s sistematičnim kultiviranjem zemlje, pričelo se je krčenje gozdov. To delo so opravljali podložni Slovenci; ker pa je njihovo število bilo očitno premajhno, so bili pritegnjeni še tujejezični kolonisti z brižinskih posesti na Koroškem in Bavarskem. V najbližji okolici škofje

Loke ter v današnji ravnini proti Kranju, takrat še gozdnati, so bili naseljeni bavarski rovtarji; krajevna imena so v tem pasu zvečine nemška, prim. Bitnje < Bitinje iz nem. Vitingen (stanovništvo je imenovano po cerkvenem patronu Sv. Vidu, ki je danes še patron v Spodnjih Bitnjah); Dorfärje (prim. svn. dorfaere); Virmaše (adjektiv s sufiksom -jo, dostaviti je torej „selo“ prim. Hodoše ali Radohova vas; izvedeno iz nem. osebnega imena Erinrich: ěrnreše > vírmaše: predlog se je po zvezah v-ernreše, -em posplošil; nezadnji kratki akutirani zlog se je praviloma podaljšal, prehod er > ir je regularen (prim. círk(u), diferencijacija n > m v soseščini r-a je pogostna, disimilacijska onemitev drugega r - a tudi; nemški i v zlogu -rich je moral biti odprt in je bil substituiran s slov. ê (prim. na Pohorju Areh < Heinrich in podobno substitucijo v kêha, rêva), ki je v mlajšem času prešel v -a-); Puštäl (< burestal); Binkelj (< winkel); Vešter (< wëster); Vincarje (< wînz(er)); Crngrob < ze-erden-grueben; Pungart itd. V urbarjih škofjeloškega gospostva se ta pokrajina imenuje Officium Bawarorum, pokrajina na desnem bregu Poljanščice od Hotavelj do Škofje Loke pa Officium Karinthianorum (tu se nahaja kraj Vinharje, v starejših zapiskih bereš zanj aput Indicherios, Inticherie, t. j. kolonisti iz Innichena na Tirolskem; prim. še današnji slov. priimek Intihar). Tako je bila okolica Škofje Loke, administrativnega središča gospostva, pa tudi še dohod v poljansko in selško dolino poseljen z Nemci. Kako lepo se ta dejstva odražajo v današnji dialektični sliki te pokrajine: 1. v eksistenci samostojnega selškega dialekta od Praprotnega

in Bukovice na zapad; 2. v eksistenci samostojnega poljanskega dialektu, ki je bil sprva omejen le na gornjo poljansko dolino, kjer ima še danes svojo najbolj tipično formo; odtod pa je polagoma prodiral v severnovzhodni smeri, zajel je škofjeloško okolico, absorbiral tukajšnji prvotni nemški živelj in iz te simbioze je nastala posebna forma poljanskega dialektu, t. j. škofjeloški govor; 3. na ta način moramo razumeti dejstvo, ki se nam na prvi pogled zdi nepojmljivo, da se v vaseh škofjeloške ravnine, ki ne nudi nikakršne ovire prodiranju gorenjščine, govori ne gorenjski, marveč pravzaprav poljanski dialekt in da gre njuna meja po sredi najlepšega polja med vasema Stražiščem in Bitnjami, ki sta komaj pol ure peš hoda oddaljeni druga od druge; nekdanja ovira, gozd in nemški element, pa nam vse to pojasni.

Tolminska gastaldija je segala do Idrije; tu sta trčili druga ob drugo ekspanziji tolminskega in vrhniško-rovtarskega jedra. Geografska lega pokrajine okrog Črnega vrha nad Idrijo je pospeševala gibanje v severni smeri; zato je dialekt te pokrajine, ki je spadala k vipavski gastaldiji, postal člen cerkljansko-tolminske skupine. Ob enem je bila ta pokrajina posrednik prometa, ki so ga naravne poti dirigirale od Tolmina na zapadu proti vzhodnim predelom na Poljane in Horjulj; dosti je izoglos, ki se odtod širijo ali v poljansko dolino ali pa čez Rovte na Podlipo in Vrzenec, s čimer je ustvarjena zveza s horjuljskim dialektom. Ta dialekt pa je mogel inovacijam, ki so se širile iz gorenjščine in dolenjščine, kljubovati le zato, ker je bil pred njimi po naravi zavarovan: na severovzhodni strani ga je ščitilo polhovgrajsko hribovje, na južni pa neprehodno ljubljansko barje.

Obseg rovtarske dialektične skupine je podan s sledečimi osnovnimi tereni:

Tolmin—Cerkno—Črni vrh $\left\langle \begin{array}{l} \text{Poljanska dolina—Škofja Loka} \\ \text{Logatec—Horjulj (Vrhnika).} \end{array} \right.$

Ta obseg je posledica stanovniškega gibanja in občevanja, ki so ga določevali tile faktorji: 1. struktura tal: visoke planote (Banjska planota, Trnovska planota, Javornik); obsežni gozdovi (Hrušica; gozdovi v predelu Logatec—Dobec; pragozd v zgornji selški dolini); ljubljansko barje; 2. politične in etnografske razmere: gospostvo Tolminsko; gospostvo Škofja Loka; nemška naselbina pri Škofji Loki.

Pri grupaciji slovenskih dialektov na južnem zapadu imamo inovacijski epicenter na zapadu, na Beneškem in pa na severovzhodu, recimo okoli Idrije, da označimo nekako centralno lego njegove iradiacijske sile. Iz beneškega središča se širijo valovi ali proti severu, ali pa proti jugovzhodu; zato smemo obsoški dialekt in pa kraškega v nekem oziru smatrati za nadaljevanje beneških dialektov. Vzhodno od kraškega dialektta se govori notranjski v dolinah Reke, Pivke in ob zgornji Vipavi. Že prej (str. 27.) smo omenili, da je v zgodnji dobi dolenjščina svoje novosti širila daleč na zapad, da jih imamo tudi v notranjščini. Po akustičnem vtisu je seveda notranjski dialekt najožje povezan s kraškim, s katerim ima tudi vse polno dialektičnih novosti skupnih. Ali vendar vidimo, da so taki pojavi, ki so bili zgodaj izobraženi, skupni notranjščini in dolenjščini, tako na pr. $\hat{e} > ei$ proti kraškemu ie , refleksi nosnih vokalov in pod. Vse to jasno priča, da je v notranjščino sprva prodirala dolenjska inovacijska smer in da se je ožji kontakt s kraškim dialektom izobrazil šele v poznejši dobi.

Ta razvojna preorientacija je najbrž v zvezi z različno usmerjenim občevanjem. Prvotno naselitveno jedro na Notranjskem je dobivalo nove dotoke z Dolenjskega, odkoder so vodile rimske ceste iz Loža čez Stare ogljenice na Zagorje in Košano in iz Blok čez Cerknico in Planino na Šmihel in Postojno in preko Razdrtega na Vipavo. Vse to ozemlje je bilo takrat še zelo gozdnato in slovenska naselitev najbrž ni bila gosta; varna pot se je notranjskim Slovencem zdela le ona, ki je šla na vzhod, na Dolenjsko. Ekspanzija v okolico Postojne, Divače in Vipave se je izvršila najbrž šele v poznejših časih. Kakšne so bile svojčas razmere v tem delu, o tem nam dolgo ni nič sporočeno; v 13. stoletju se omenita gospostvi Vipava in Postojna, ki spadata z loškim gospostvom k oglejskemu patrijarhatu. S tem je gotovo že bila dana gravitacijska sila proti zapadu. Čeprav je bilo Notranjsko v 14. stoletju prideljeno Kranjski vojvodini, je vendarle to proti zapadu (na Trst in Gorico) usmerjeno gibanje obveljalo; poslej prihajajo v notranjščino le še kraški inovacijski valovi.

O razmerju selškega dialekta do sosednjih narečij gl. str. 30. Sprva je bila selška dolina samo v svojem vzhodnem delu (nekako do črte Češnjica—Železniki) poseljena, dočim je bil zapadni del (Podlonk—Ostri vrh) še do 13. stol. pravi pragozd. L. 1283. je brižinski škof Emiho na prisojni strani (levi sorški breg) naselil nemške koloniste iz Innichena na Tirolskem; tako so nastale naselbine Sorica, Dane, Trojar, Zabrdno, Torca, Ravne, Prtovč, Podlonk in Zalilog. V sredi 14. stol. so dobili posestva v Železnikih in Jesenovcu furlanski fužinarji. Pokrajina na desnem bregu Sore (Podporezen, Davča, Martinj vrh) pa je celo še do srede 16. stol. ostala pusta; šele po l. 1560. se je

pričela krčitev: v Podporeznu so krčili Nemci iz Podbrda pod Črno prstjo, v Davči podložniki tolminskega gospostva, v Martinj vrhu pa Poljanci. Ta kolonizacija je bila zaključena nekako sredi 17. stoletja. Potek teh po času, po jeziku in po smeri različnih kolonizacij je seveda tudi v dialektu dobro izkazan. Jedro selškega dialekta je v vzhodnem delu doline, tu so staroselci v vaseh Dolenja vas, Selca, Češnjica, Rudno in v zaselkih na obeh straneh odtod. V Praprotnem nas govornica že spominja na škofjeloški govor. Na Martinj vrhu in v sosednjem pasu Davče srečavamo poljanske poteze (na pr. akcentuacija $m\grave{e}\gamma la$, $\grave{o}bl\grave{a}k$; $g > \gamma$), v Davči pa je cerkljansčina tako močno vplivala, da bi mogli ta pas skoro že dodeliti arei cerkljanskega dialekta; v Podporeznu najdemo pojav $s, \acute{s} > \acute{s}$; $z, \acute{z} > \acute{z}$; $\acute{c} > c$, kar je osobina sicer tolminskega govora v nekdam nemških vaseh Nemški rut, Stržišče in Podbrdo pod Črno prstjo (ti nemški kolonisti so v l. 1218. do 1251. prišli semkaj iz Pustertala na Tirolskem). Govornica poslovenjenih Soričanov se razlikuje od pristne slovenske predvsem po tem, da pozna le padajočo intonacijo poudarjenih zlogov, da je v ritmičnem pogledu natrgana in ima hreščeč glas. V železnikih govore uvularni r (najbrž izvira iz nemške govornice; fužinarji so dobivali delavce iz Kroke, Tržiča in iz Borovelj; ob slovensko-nemški meji na Koroškem in Štajerskem je uvularni r v slovenski govornici zelo pogosten). Naj še dodam, da se v Jamniku in Nemilah govori že na gorenjski način $u a$ za $l a$.

Oglejmo si zdaj s te strani centralne slovenske dialekte, gorenjščino in dolenjščino. Najstarejša zgodovina Kranjske je v politično-administrativnem oziru zelo temna. O ozemlju prvotne Kranjske, stare

savinjske marke gl. pri Lj. Hauptmannu l. c.; zapadna meja je šla po črti Triglav—Blegaš—Jelični vrh—Snežnik, severna po Karavankah in po Vitanjskem hrbtu ter Konjiški gori na vzhod do Sotle, ki je bila vzhodna meja, južna pa je šla približno ob Krki in ob kočevskem gozdu h Kolpi. Še prej pa je vsa današnja Dolenjska spadala k južni štajerski in bila z njo združena v enoto kot stara savinjska marka (Altsaunien). A za nas vsi ti večalimanj ne dovolj jasno izpričani podatki ne pridejo v poštev. Vendar moremo reči, da so morda vendarle tudi te prvotne politične razmere na neki način izražene v današnji dialektični grupaciji. Recimo, da je bila severnovzhodna meja Kranjske tam, kamor jo stavi Lj. Hauptmann (na razvodju Drave in Save, v sredi slovenske Štajerske) in da je Dolenjska bila del stare savinjske marke; ali se to ne bi lepo ujemalo z dejstvom, da se gorenjske izoglose nadaljujejo v savinjski dolini in da je mnogo sličnih ali čisto enakšnih pojavov v vzhodni dolenjščini in v centralni štajersščini? Ali zgodovinska argumentacija je šibka, saj pri dozdanjih virih drugačna tudi biti ne more; odločilnejši bi potem bili že geografski momenti: tu pa konkurira barijera Ojstrica—Črnivec—Menina planina—Čemšeniška planina—Mrzlica kaj uspešno z zaporo Plešivec—Konjiška gora—Boč—Maceljsko pogorje. Dalje moremo izkazati, da je sličnost med dolenjščino in štajersščino le navidezna in da ne more biti rezultat medsebojnega kontakta, kajti v savski dolini se govori posavski dolenjski govor, ki je v marsičem bližji centralnemu dolenjskemu kot vzhodnemu, t. j. vzhodni dolenjski govor je zato, ker leži med obema, mlajša razvojna stopnja kot obrobni govori in omenjena zveza s štajersščino sama po sebi odpade. Enakšen razvoj v dolenjščini in cen-

tralni štajersčini (tu mislim predvsem na diftongizacije) ni produkt istega inovacijskega centra in ne kaže na nekdanjo prometno enoto; zato pa se ti pojavi razširjajo tudi preko vitanjskih hribov v pohorski predel in celo še preko Drave na Kozjak; na drugi strani pa nam postopno prehajanje monoftongov v diftonge na meji med centralnim in vzhodnim dolenskim govorom izpričuje samostojnost zadevnega dolenskega epicentra in njegovo nezavisnost od štajerskega. Jasno pa je, da teko po sredi osrednjega slovenskega ozemlja izoglose v dveh paralelnih smereh, ki se nadaljujeta tudi še na štajerskem; severna smer vodi z Gorenjskega v savinjsko dolino, južna z Dolenjskega na južnovzhodno in osrednje štajersko. Preko globeli med tema dvema valovoma vodi le malo izoglos in še te so stare, vsaj v kali že praslenske.

Za razumevanje tega nasprotja zadostuje pogled na geografično lego teh dialektov. Pragozdovi pri Logatcu (v trikotniku Pokojišče—Logatec—Planina) in pa neprehodno ljubljansko barje so onemogočali, da bi gorenjsko naselitveno jedro po svoji ekspanziji na jug moglo priti v kontakt z dolenskim (upoštevaj še fakt, da je na edini kolikor toliko prehodni progi ljubljanskega barja Podpeč—Notranje gorice—Plešivica—Vnanje gorice prodril dolenski dialekt v ozkem, klinastem pasu proti severu). Šele v savski dolini od Litijskega do Zidanega mostu je bilo približanje omogočeno; ali dovolj visoki in obsežni griči na obeh straneh Save za naselitev niso bili preveč mikavni in tako je savska dolina še danes prav redko naseljena (tu moramo seveda abstrahirati mladi dotok stanovništva v industrijske kraje.) Vendar so tu trčili Dolenjci in Gorenjci drug na drugega; zato izkazuje vzhodni

in južnovzhodni gorenjski govor tudi že dolenjske poteze in zato imamo v medijski dolini dialekt, ki je sprejel dolenjske, gorenjske in tudi že štajerske pojave. Savska dolina od Zidanega mostu pa do Brežic je s svojim prometom omogočila tudi prehod z Dolenjskega na Štajersko.

Samo na kratko hočemo načrtati nasprotje, ki ga imamo med obema centralnima slovenskima dialektoma, pri čemer se omejimo na splošne pojave.

Gorenjsko

1. Monoftongi za e- in o-jevske vokale v dolgih zlogih
2. v zvezi s pojavom pod 1.:
 $\bar{e} < \hat{e}$
3. v zvezi s pojavom pod 1.:
sovpad cirkumflektiranih in novoakutiranih e- in o-jevskih vokalov
4. palatalni glasovni karakter
5. male kvantitetne razlike
6. hiter izgovor
7. enovršni poudarki
8. zoževanje predtoničnega o v u, e v $\bar{e}$ ali prehod v $\bar{a}$

Dolenjsko

- diftongi (ali iz diftongov po asimilaciji v mlajši dobi nastali monoftongi)
- $e_i < \hat{e}$ v dolgih zlogih
- razlikovanje med cirkumflektiranimi in novoakutiranimi e- in o-jevskimi vokali
- indiferentni glasovni karakter
- velike kvantitetne razlike
- počasen, zatezajoč izgovor
- dvovršni (krivi) poudarki
- akanje v predtoničnem zlogu, e ostane odprt glas

9. palatalna narava srednjejezičnega vokala in pogostna onemitev	indiferentna (temna) narava srednjejezičnega vokala in redka onemitev
10. $\text{ʎa} > \text{ʉa}$	$\text{ʎa} > \text{la}$
11. sekundarna $\text{t}l$, $\text{d}l$ in analogični $\text{d} < \text{t}$	$\text{t}l$, $\text{d}l > l$
12. $\text{l}' > \text{l}$, običajno l ; $\text{ň} > \text{ñ}$, običajno n	$\text{l}' > \text{l}$; $\text{ň} > \text{-i}n(a)$, -(t)n- , običajno $\text{ň} > \text{ñ}$, i
13. zveneči konzonanti obdrže pred pavzo vsaj delno zven ali pa preidejo v spirante	zveneči konzonanti preidejo pred pavzo v nezveneče
14. sekundarna palatalizacija k , g , $\text{h} > \text{č}$, j , š pred e , i	k , g , h ostanejo pred e , i neizpremenjeni
15. $\text{r̄} > \text{ər}$	$\text{r̄} > \text{ər}$
16. dolga oblika infinitiva	kratka oblika infinitiva
17. tipične posameznosti, kakor: $\text{šč} > \text{š}$; $\text{ké} < \text{k} \text{ } \text{e}$; duri ; dónəs ; memo ; nísem in nímam itd.	šč ostane; kéi ; dáuri ; dənəs ; $\text{mumu} - \text{mum}$; $\text{néi}sem$ in $\text{nei}mam$ itd.

Na sploh moremo reči, da je gorenjščina dovolj tesno zvezana s koroščino in pa z južnozpadnimi slovenskimi dialekti ter je z njimi vred v nekem nasprotju do dolenjščine in štajersčine; če bi imelo kak pomen, to nasprotje na kratko, nekako s formulo izraziti, potem bi za to prihajala v poštev izoglosa $\hat{e} > \bar{e}$ (ie) : $e\grave{}$.

Kako so pri štajerskih dialektih (gl. str. 34.) in njihovi grupaciji odločevali tu obravnavani faktorji, posebno pa še zemljepisna struk-

tura s svojimi naravnimi poti, ki so se jim že zgodaj pridružile umetne prometne zveze, o tem nas takoj pouči pogled na fizikalno karto (upoštevaj lego Kozjaka in Pohorja, dalje hribe vitanjskega gorovja, Savinjske Alpe in pa gore na črti Bohor-Preska); harmonično je s tem v zvezi omrežje rimskih cest (predvsem cesta Poetovio—Celeia—Atrans in Celeia—Vitanje). Historične razmere nam prav tako marsikaj obrazlože: ozemlje Slovenjgradca, Vuzenice in Marenberga spada še h koroškimi dialektom, saj je bilo šele v 15. stoletju od Koroškega odcepljeno; ozemlje prvotne celjske grofije se nekako ujema z areo savinjskega dialekta; v enakšnem razmerju sta si današnja area pohorsko-kozjaškega dialekta in pa obseg nekdanje grofije za dravskim gozdom, gl. karto „Die Entwicklung der Steiermark 955—1500“, priloga k sestavku prof. dr. Hansa Pircheggerja, *Abriß der steir. Landesgeschichte v Heimatskunde von Steiermark*, zv. 5. (1925). Za najvzhodnejši del slovenske štajerske smo že v uvodu (gl. str. 5) omenili, da so se tu očitno dogodile dokajšnje izpremembe. Sicer nimamo točnih in zadostnih zgodovinskih podatkov za razmere, ki so v stari dobi določevale usodo teh pokrajin, vendar smemo na osnovi dveh važnih lingvističnih momentov vsaj slutiti, kdaj in kako se je prebivalstvo tu gibalo. Ta dva momenta sta sledeča: 1. srbohrvatski kajkavski dialekt je v svoji začetni razvojni epohi v izdatni meri participiral na inovacijah, ki so značilne za slovenski jezik, tako da ga moramo smatrati za osnovno slovenski govor (prim. razvoj $f-d' > f-j > é-j, č-j$ in $šč, ždž < sti, ski, zdi, zgi; o > o; -oi$ v instr. sing. fem. v - o, -o; $ř > -rj-$, vpliv kvantitete na kvaliteto vokalov; obravnavanje $ê$ v dolgih zlogih, $ɚ$ in $ɛ$ v dolgih zlogih; konč-

nica - o v v gen. pl. masc.; futur z b o m ; ohranitev supina; tvorba p e č e j o itd.); 2. prleški in južni prekmurski govor kažeta ozke stike s severozapadnim kajkavskim govorom in obenem razliko do sosednjih slovenskih dialektov, tako da so nekatere izoglose v ozemlju vzhodnega dela Slovenskih goric pretrgane; tu pa je treba ločiti pojave, ki so nastali v starejši dobi od mlajših, ki so zopet izenačujoče vplivali na posamezne člene severnovzhodne štajerske dialektične skupine. Če motrim vsa ta dejstva, tedaj se mi zdi, da resnica ne bo daleč od tegale premissljevanja: slovansko prebivalstvo nekdanje Koeljeve kneževine je pred madžarskimi navali pobegnilo iz panonske pokrajine in si poiskalo zavetja za Dravo in v gozdovih nekako na današnji nemško-štajerski in prekmurski ter zapadno-ogrski meji. Ozemlje pod Dravo in na vzhod od Sotle je v začetku 10. stoletja prišlo v politično sfero starohrvatskega kraljestva in je zato odslej prometno gravitiralo na jug; zato se je tudi odmaknilo slovenskemu jezikovnemu razvoju in se primaknilo srbohrvatskemu: tako je nastal kajkavski dialekt. Ko je po madžarskih navalih zavladala mirna doba, se je polagoma pričelo ljudstvo naseljevati tudi v vpadnem terenu Prekmurja in Slovenskih goric: en del je prišel od zapada, kjer je živel v kontaktu s slovenskim jezikom in ž njim že razvil ali razvijal ê proti e ĭ , o proti o ũ (njegovo bivališče je bilo nad Muro na črti med Špiljami in Radgono kot nadaljevanje kozjaškega pasu; od Kozjaka sèm je zasedel zapadni del Slovenskih goric, od nadmurske strani pa Prekmurje); drugi del stanovništva pa se je pomaknil od juga izza Drave, iz Haloz in Zagorja, proti severu in zasedel vzhodni del Slovenskih goric; ta drugi del je bil že dokaj shrv.-kajkavsko niansiran.

Novi kontakti so pričeli razlike med obema govoroma izenačevati ali posploševati v tem ali onem pravcu, vendar niso mogli zabrisati sledi nekdanjega razkola. — Pa tudi še v mlajšem času je treba računati s kajkavskim vplivom, deloma pa z inovacijami, ki so zajele tako slovenski kakor kajkavski teren, bodisi da je bil njihov epicenter tu ali tam. Posebno v dobi turških navalov se je prebivalstvo premikalo od jugovzhoda proti severozapadu, iz ozemlja severne kajkavščine v oblast prekmurskega in prleškega dialekta (več uskoških naselbin ob Dravi in Muri je zgodovinsko izpričanih). V to dobo je staviti take pojave kakor u za samoglasniški l, končnica - o m v instr. sing. fem. v prekmurščini, razvoj ht > št, forme d o b r o g a, adverbialne oblike tipa l e ž e č k i in pod.

Na drugačen način se je javil srbohrvatski vpliv v Beli krajini. Belokrajinski dialekti so mešanica srbohrvaščine in slovenščine; ta je posebno v najnovejšem času po cerkvi, šoli in po prosvetnih ustanovah dobila premoč. Mešanica teh dialektov je rezultat simbioze Srbohrvatov in Slovencev v tej pokrajini. Bela krajina je najbrž do konca 12. stoletja spadala k starohrvatskemu kraljestvu in prav nič ni neverjetno, da je že takrat hrvaščina vplivala ali pa je celo bila govorica Belokrajincev. V nadaljnjih treh stoletjih smemo računati s slovenskim vplivom, ki ga pa vendar ne smatram za izredno močnega, saj je bila Bela krajina od dolenskih Slovencev takorekoč odrezana: na severu so branili dostop prostorni gozdovi Gorjancev, na zapadu pa kočevski gozdovi, od 14. stoletja dalje pa še nemški element, ki se je seveda šele polagoma ojačil in razširil ter s tem razdril vsako zvezo z ribniškim govorom. Ali vsi ti momenti, najsi so se odigrali kakor

si že bodi, itak niso odločilni za postanek in obliko današnjih belokrajinskih dialektov. To formiranje se je pričelo šele v začetku 16. stoletja. Turški vpadi so prisilili prebivalstvo Bele krajine, da je zbežalo na Dolenjsko; mnogo jih je bilo tudi pobitih in ujetih. Ko so nastopili mirnejši in varnejši časi, je bilo v Beli krajini pač prav malo stanovništva; zato pa je ta pokrajina postala zavetje za Srbohrvate, ki so se Turkom sèm umaknili iz južnih krajev: iz Like, Krbave in Bosne. Današnji belokrajinski dialekti so produkt jezikovnega sožitja staroselcev (pod Gorjanci predvsem), srbohrvatskih pribežnikov in slovenskih naseljencev iz novejšje dobe. Prebivalce v pasu centralnega in južnega blkr. dialekta imenujejo šokci „Hrvate“; sami pa pravijo, da govore „hrvatski“ (ob Kolpi) oziroma „debelo hrvatski“ (v srednjem pasu). — Enakšne razmere imamo tudi na ozemlju kostelskega dialekta. Ta pokrajina je bila po turških vpadih v l. 1522., 1528., 1530. popolnoma opustošena in brez prebivalcev. L. 1531. so se semkaj zatekli begunci iz Dalmacije (od reke Cetine sèm), a po treh letih so se preselili v Žumberak. Gotovo so se manjše ubežniške čete tudi pozneje v kostelski predel naselile, po miru v Karlovcu (1699) pa so se najbrž pričele vračati nekatere rodbine, ki so nekoč zbežale na Dolenjsko; seveda je njihova govorica v dolenjskem razvojnem okolišu sprejela razne novosti in se v marsičem izpremenila. Tudi onstran Kolpe, v gorskem Kotaru, razmere niso bile nič drugačne; zato pa je toliko skupnosti med kostelskim dialektom in govorico v Delnicah in Lokvah.

Pri študiju prometnih odnošajev na Slovenskem sem upošteval predvsem tale dela: Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, knj. 1—5. — Lj. Hauptmann, Poli-

tische Umwälzungen unter den Slovenen vom Ende des VI. Jh. bis zur Mitte des IX. (Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 36 (1915), 229—287. — Lj. Hauptmann, Mejna grofija spodnjepanonska, Razprave I. 311—357. — D. Lončar, Socijalna zgodovina Slovencev v slov. prevodu knjige L. Niederle, Slovanski svet 1911, str. 177 do 244. — Simon Rutar, Slovenska zemlja: I. Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; II. Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra; III. Beneška Slovenija. — S. Rutar, Zgodovina Tolminskega 1882. — M. Kos, Oglejski patrijarhi in slov. pokrajine do srede 13. stol., ČZN. XIII. 1—45. — M. Kos, Tolminska gastaldija leta 1377., Carniola VIII., 1—15, 147—162. — M. Kos, K postanku slovenske zapadne meje, Razprave V.—VI., 336—375. — P. Blaznik, Kolonizacija selške doline 1928. — A. Koblar, Loško gospostvo frizinških škofov, IMD I. — Lj. Laupmann, Erläuterungen zum hist. Atlas der österr. Alpenländer I. Abt., 4. T., 2. H. (izdanje dunajske akademije znanosti v l. 1929.). — N. Zupanič, Bjelokrajna in Bjelokranjci v St. Stanojevičevi Narodni enciklopediji SHS I. 225.—228. — Dr. Josip Mal, Ускоцке сеобе и словенске покрајине (Насеља и порекло становништва, књ. 18; izdanje srpske kralj. akademije v l. 1924.).

Povedal sem prav na kratko to, kar se mi je zdelo potrebno za razumevanje priložene dialektološke karte slovenskega jezika: podal sem naziranje o jezikovni diferenciaciji, o eksistenci dialektičnih pojavov, o pojmu „dialekt“ in „meja dialekta“, vse na osnovi ugotovitve obsega najrazličnejših lingvističnih faktov. Izsledok vsega tega je pričujoča grupacija slovenskih dialektov (o kratki, zgoščeni karakteristiki posameznih dialektov se moreš približno poučiti v mojem članku „Slovenački jezik“ v St. Stanojevičevi Narodni enciklopediji SHS, IV., str. 196 sl). Ta izsledok sem nato konfrontiral z onimi, o katerih vemo, da jih povzročajo socialne prilike, ki zavise zdaj od geografskih, zdaj od političnih razmer, in smo našli, da je eno z drugim običajno

v najlepšem skladu. Pri tem je bilo seveda večkrat treba marsikaj samo trditi ali slutiti; vendar smemo reči, da grupacija slovenskih dialektov posredno prikazuje, kako se je vršilo prodiranje in naseljevanje Slovencev in v kakšnih odnošajih so bile posamezne slovenske pokrajine med seboj. Slovenski dialekti postanejo tako nekak kažipot v ono davnino, o kateri nam zgodovinski viri malo ali prav nič ne povedo. To soglasje čisto lingvističnih faktov s socialnimi momenti je obenem najtrdnejša priča o smiselnosti in pravilnosti podane klasifikacije, pa naj si se zdi še tako čudno, da sicer tako važne izoglose kot so one za ê, ɛ ali ɛ pri tem večinoma sploh ne pridejo v poštev ali pa imajo le interdialektični značaj. Jasno je, da odločuje areo kakega dialekta vsa njegova struktura in ne le ta ali ona jezikovna poteza; te pa so važnejše za določevanje medsebojnega sorodstva, saj so odsev vzajemnega občevanja zadevnih teritorijev. Če nočemo paziti na to ali ono zvezo, ki je bogvekdaj nastala, in če tako pustimo vnemar tudi kako pomembnejšo skupnost, se nam zazdi (posameznosti tu nimamo v mislih, prav tako ne manj obsežnih terenov, ki so spadali zdaj k temu, zdaj k onemu razvojnemu središču), da je že prvotna slovenščina po svojem temeljnem lingvističnem faktu, po načinu vse artikulacije in po govorni melodiji, bila različna in da moremo zaznamovati v nji vsaj dva načina, ki ju predstavlja izoglosa ê > ē : ė. S tem pa nikakor ne mislim reči, da sta že v prvotni slovenščini bila dva dialekta, ki sta mejila drug na drugega ob današnji izoglosi za dolgi ê. Z druge plati pa moramo vendarle ugotoviti, da je prvotno občutnejše dialektično diferenciranje vezano nekako na pas ob ti izoglosi. Stalno pa so v ta pas prihajali še novi

valovi. Več kot verjetno je, da se je $\bar{e}$ širil izpod Karavank proti Savi, dočim je na Notranjskem glede $\hat{e}$ ohranjeno staro stanje, a skoro v vseh drugih ozirih se je kraški dialekt sklonil preko te izoglose. S tem, da sem rekel, da predstavlja navedena izoglosa dva prvotna dialektična načina, ni rečeno več kakor to, da nam je ta izoglosa za pomožno formulo dvojnega načina v razvoju nekaterih važnih jezikovnih pojavov. Bilo bi nasprotno vsemu, kar nas uči zgodovina jezikovnega razvoja, ako bi sodili, da se je alpska slovanščina najprej razcepila v dva dialekta (gl. str. 15.), ta dva pa pozneje v večje število dialektov. Vse izpremembe so bile spočete po času; različne prilike tega in onega značaja pa so jim usmerjale potek. Če pa sodimo po teh prilikah, tedaj moremo in smemo sklepati samo takole: geografske (prim. skici 5. in 7.), prometne, politične itd. razmere so že od vsega početka med seboj tako delovale in učinkovale, da je nastalo na slovenskem jezikovnem ozemlju sedem živahnih občevalnih enot, za prvotno jezikovno enotnost sedem razvojnih smernic. Stalno, do danes živo delovanje teh usmerjevalnih prilik, ki jim je čas dodajal še nove, pa je v več kot tisočletni dobi izobrazilo današnje veliko število dialektov. Teh sedem prvotnih enot pa je starejše kot pojav $\hat{e} > \bar{e} : e\grave{}$; ta primer nam kaže samo, kako so bile tu tri, tam štiri enote v obravnavanju nekega pojava enakšno usmerjene, ne priča pa niti o istočasnosti izpremembe v obeh skupinah, niti o istočasnosti v posameznih delih iste skupine. Zato smemo, kakor rečeno, to izoglosa imeti le za možno formulo. Namestu nje bi mogli prav tako imenovati črto, po kateri je šla rimska cesta Poetovio—Celeia—Emona—Aquileia ali pa

črto, ki loči višinski alpski svet od nižinskega. To ima še celo največ smisla: v višinskem svetu so bile naselbine bolj osamljene in komunikacija je bila že po naravi manj živahna, gotovo pa manj obsežna; zato ima slovenski severozapad dostikrat konservativnejšo jezikovno formo in mnogo arhaičnih potez, obenem pa je razbit na veliko število malo obsežnih dialektov in govorov. Nasprotno pa imamo na jugovzhodu radi lažje komunikacije obsežnejše dialektične ploskve in nekoč je bila ta slika še vse bolj enostavna; treba je samo pomisliti, da imamo v tem delu kar na štirih krajih računati z mešanimi dialekti (Bela krajina, Bizeljsko, Medijsko, Prlekija), ki tudi zavise od živahnega prometa. Primerjaj še skice 1., 4., 6. in 7.

Bolj kot kdo drug vem, da je tu podana klasifikacija slovenskih dialektov le začetna skica, nekak koncept. Od vasi do vasi bo še treba zasledovati posamezne izoglose, ugotavljati aree lingvističnih pojavov in iskati razvojna središča. Za poedinca je to delo prenaporno in naravnost nemogoče; v našem primeru še celo, kajti slovenistika je še dokaj neobdelana ledina, ki potrebuje mnogo delavcev. Kljub temu objavljam ta načrt; naj si bo tudi nepopoln, nekaj dobrega je na njem: zarisuje vsaj v glavnih obrisih različnost slovenske dialektizacije in razbistruje nejasne pojme, ki jih ima današnja slavistična znanost o slovenskem jeziku in njegovih dialektih.

FR. RAMOVŠ.

R É S U M É

65

La langue slovène de l'époque la plus reculée est caractérisée par la prédominance des tendances d'évolution slaves primordiales, mais il faut noter que des innovations propres à tous les dialectes slovènes, ou bien à quelques uns parmi eux seulement, apparaissent en même temps. Il est vrai que les phénomènes les plus importants de cette époque sont ceux-là qui, à l'égard des autres langues slaves, allaient former la différence et de cette manière l'individualité du slovène. L'évolution divergeait dès l'origine et il faut compter avec des différences dialectales bien que rarement on puisse les fixer en puisant aux sources; la différence principale portait sur des nuances subtiles de toute l'articulation, de toute la prononciation. A cause des situations changées et grâce à des communications modifiées — tout ce qui dépend d'une patrie nouvelle — ces différences allaient s'intensifiant et les variations devenaient plus accusées dans des centres d'évolution nouvellement formés. Il se passait que des différences, toutes faites déjà, se raccordaient, même en apparence: comp. *d a n* (Podjuna) qui n'est pas identique avec le *d a n* de la Carniole mais qui est lié par le plus ancien *d e n* à la forme de la Carinthie et de la Styrie. Ailleurs, des phénomènes sur un territoire séparé témoignent que, à une époque postérieure, quelque dialecte interposé glissa sur cette couche: comp. *e, o* (Prlekija) avec les *e ĭ, o ŭ* (Styrie et Prekmurje).

Parmi des phénomènes dialectaux les plus anciens il faut sans doute fixer les suivants: 1°) *ъ, ъ* des syllabes longues donnent dans

la zone du nord (Rezijska, Carinthie, Styrie) une voyelle de e mais dans l'autre partie une voyelle de a médiolinguales; 2°) au Nord-ouest (Carinthie, la haute Carniole, le Carse, le territoire de Gorice (l'ê s'est fermé, ailleurs il est resté ouvert (aujourd'hui e, ie, i : ė)), ce qui de même ne vaut que pour les syllabes longues; 3°) dans la Carinthie, dans le vénitien et dans le parler de Brda, les ɛ et ɔ se dénasalisèrent bien tard tandis que, ailleurs, ils étaient devenus oraux depuis longtemps (la différence d'aujourd'hui ɛ, a : ɛ, ie); 4°) dans la partie du sud les syllabes à l'accentuation aiguë avant la dernière deviennent longues assez tôt, au nord le phénomène est tardif, tandis que le nord-est a conservé les brèves jusqu'aujourd'hui; 5°) de différentes innovations morphologiques et conservations ou modifications dans le vocabulaire; 6°) variations du caractère phonétique, de la mélodie, du rythme et du temps du parler.

La dialectisation de la langue slovène avait commencé tôt et progressait vite. Ce n'est que dans les monuments de Freysingue de la fin du Xème siècle qu'on ne trouve point de traits dialectaux caractéristiques; les monuments des XVème et XVIème siècles ont déjà à peu près l'aspect dialectal de la langue actuelle.

La classification des dialectes slovènes se fondait jusqu'à présent — on pourrait dire entièrement — sur la conception de la différenciation de la langue due à Schleicher. Comme moment de séparation Kopitar accepta l'évolution $l a > w a : l a$; Miklošič l'évolution de la voyelle longue $ê > j e : e j$; Oblak l'évolution des voyelles longues $ъ, ъ > e : a$; Baudouin de Courtenay distinguait entre les dialectes ayant ou n'ayant pas la palatalisation secondaire des vélaires avant

e, i (il jugeait mal quant au cas négatif qui concerne l'accent et la longueur antétonique primordiale); Glaser a simplement énuméré quelques isoglosses qui même ne sont pas toutes d'importance et bien s'en faut qu'elles nous esquissent les huit dialectes qu'il distingue; Murko s'est lui-même limité à la constatation de quelques phénomènes en n'en délimitant qu'aproximativement le territoire. C'est Izmail Sreznevskij, qui ait jusqu'à présent le mieux étudié les dialectes slovènes (1841); il a décrit — tant que cela lui était possible — au moins quelques dialectes principaux, en a déterminé l'étendue et en a en même temps montré les forces d'évolution; il distingue 18 dialectes. Mais le parler slovène ne lui ayant pas été suffisamment connu, tant s'en faut que d'après sa classification, juste quant à la conception, on puisse se faire une idée conforme et d'autant moins épuisée de la dialectisation slovène. Plus tard (1845) Sreznevskij réduisit à huit le nombre des dialectes slovènes mais il ne nous donna pas la raison de cette réduction. Sur la classification de Sreznevskij est basée celle de Florinskij. Tendait à rapprocher la première classification de Sreznevskij de la deuxième (18 : 8), Florinskij distingue 8 dialectes et 9 sousdialectes slovènes, à l'essentielle, Florinskij tient étroitement le sentier de Sreznevskij en se servant en outre des monographies dialectologiques publiées plus récemment, c'est à cause de quoi il y a chez lui bien des fournitures mécanisées. Quant à la carte dialectologique de la langue slovène de Tesnière, il faut constater: les dénominations provinciales des unités administratives d'autrefois y sont employées dans toute l'étendue pour la dénomination des dialectes, de manière que cette carte nous montre bien les unités politiques pré-

citées qui existaient sur le territoire slovène avant la guerre mondiale, mais elles ne délimitent nullement les dialectes slovènes.

L'auteur relève le fait bien connu qu'il n'y a point de dialectes nettement arrêtés et que même les contours des faits linguistiques dus à la même cause ne coïncident pas toujours, ou bien que les isoglosses se perdent en s'effritant et en débordant ce qu'il démontre au moyen de la palatalisation secondaire des vélaires avant e, i et par le vicariat ɛ et ɛ̃ dans les syllabes longues. Pour l'auteur il y a deux moments qui justifient et déterminent le mot de „dialect“, à savoir: le centre d'évolution d'un fait qui influence profondément la structure de la langue (p. e. la tendance à la fermeture des voyelles longues, la réduction des voyelles moderne) et l'impression acoustique générale dépendant du coloris différent de l'articulation entière, de l'intonation, de la quantité, du rythme etc. Fondé sur ces faits, il étudie les dialectes slovènes et en détermine l'étendue. La carte présente le résultat d'une description détaillée des parlers particuliers. Pour sa description l'auteur a considéré plus de 1.000 faits linguistiques, il en a constaté l'étendue et il a précisé la parenté entre les dialectes en particulier. L'auteur entend publier plus tard la caractéristique des dialectes slovènes; en attendant il signale au lecteur son article inséré dans l'Encyclopédie Nationale de Stanojević (Narodna enciklopedija SHS IV.). Dans le slovène, l'auteur distingue 36 dialectes qui contiennent encore 29 sousdialectes (Dialektabart), parmi ceux-ci il y en a 10 qui sont assez caractéristiques ainsi qu'on peut compter 57 territoires dialectaux (v. p. 23—25). Il n'y avait à l'origine que 7 types dialectaux.

Suit la description détaillée (pp. 25—37) du site géographique et de l'étendue des dialectes et parlers cités. En même temps et en plusieurs endroits l'auteur constate des croisements d'isoglosses provenant de différents centres d'évolution et détermine, si nécessaire, aussi les rapports entre les dialectes voisins ou motive le liement de plusieurs dialectes à un groupe ou, suivant les cas, la division du dialecte en parlers particuliers.

Le résultat de l'étude de phénomènes linguistiques est présenté dans la carte dialectologique et l'auteur compare ce résultat avec des faits géographiques historiques et géomorphologiques. Il y tient compte des obstacles naturels qui plus ou moins retardaient la colonisation et il prend en considération aussi les raisons qui favorisaient l'avancement sur le terrain et la communication, y est à signaler surtout le réseau des routes romaines (v. les croquis 5 et 6). En revoyant l'auteur touche des problèmes de colonisation, des centres de colonisation et de leur expansion. Il ajoute dans le même ordre les notes concernant l'étendue des dialectes. Il s'occupe en particulier du sud-ouest slovène si divisé sous rapport dialectal et il étudie surtout les origines et l'étendue du groupe dialectal de Rovte et aussi bien que la rupture d'évolution dans les dialectes de la Rezija et de la Carniole intérieure. Les facteurs déterminants principaux sont ceux-ci: changements politiques, étendue des domaines féodaux, communications naturelles et artificielles, obstacles naturels (montagnes, forêts, marais), colonisation de l'élément linguistique allemand, symbiose avec cet élément et la slovénisation s'en ensuivant. Ce sont les dialectes de Rovte qui nous en donnent l'image le plus expressif. Quant aux

deux dialectes principaux du centre slovène (à savoir la haute et la basse Carnioles) l'auteur nous montre en esquisant le grand abîme existant entre les deux parlers (pp. 54): un faisceau d'isoglosses passe de la Haute Carniole dans la haute vallée de la Savinja, un autre part parallèlement de la Basse Carniole et aboutit dans la Styrie du sud-est et centrale. Mais il ne faut pas prétendre que ce fait dépende de l'étendue — du reste conjecturée — de l'ancienne Carniole resp. de l'ancienne Marche de la Savinja qui embrassait toute la Basse Carniole de l'est. Ce n'est pas la parenté entre les parlers de la Basse Carniole et ceux-là de la Styrie centrale qui importe — les deux territoires étaient naturellement unis (communication de la Save) — mais bien si le contraste entre les parlers de la haute et de la basse Carnioles, le contraste qui se prolonge jusqu'à l'est (le dialecte de la Savinja contre celui de la Styrie centrale), bien que là il ne soit plus si prononcé grâce à plusieurs phénomènes récents qui y firent disparaître la crevasse. Ce contraste résulte de la structure du terrain; entre les deux faisceaux d'isoglosses la nature mettait et partiellement met encore, obstacles à la communication: les grandes forêts de Logatec, le marais de Ljubljana et les montagnes de la Save. C'est pareillement la nature qui a rapproché le dialecte de la Savinja de ceux de la Haute Carniole et de la Carinthie; ce qui vaut de même pour l'étendue des autres dialectes styriens. Pour le dialecte de la Prlekija qui interrompit p. e. l'isoglosse $\hat{e} > e\grave{\text{ı}}$, $o > o\grave{\text{ı}}$ avec son e , o l'auteur se doute qu'il ait glissé sur cette couche plus tard. Après l'invasion des Magyars les habitants de Slovenske gorice et de Prekmurje quittèrent leurs pays et se retirèrent vers le Sud (Zagorje en Croatie) ou dans

la contrée boisée de la Styrie (maintenant allemande) de l'Est le long de la frontière hongroise de l'ouest (au dessus de la Mure qui ici dirige son cours de l'ouest vers l'est). Le temps de paix retourné, la colonisation recommençait. Partant de Kozjak les Slovenske gorice furent colonisées dans leur partie de l'ouest (le territoire du dialecte „goričanski“), le nord et le centre de Prekmurje furent peuplés par les colons qui arrivaient du côté de la Mure, Prlekija et Haloze reçurent les immigrés du sud. Tandis que le courant de l'est, grâce au contact avec les dialectes slovènes, forma $e_i < \hat{e}$, celui du sud avait déjà pris des nuances serbocroates-kajkaviennes et son parler possédait $e < \hat{e}$ (la fermeture en ϵ se fit probablement plus tard). Par la communication entretenue la différence d'origine entre ces dialectes fut bien effacée et par des phénomènes nouveaux ces dialectes s'entreliaient de telle manière qu'il faut distinguer un seul groupe dialectal de la Styrie du nord-est. A la fin l'auteur s'arrête aux dialectes slovènes-serbocroates mixtes de la Bela krajina. Par leur structure, ces dialectes apparaissent comme le résultat de la symbiose entre un petit nombre des anciens habitants, s'ayant conservés pendant les envahissements turcs sous les montagnes de Gorjanci (territoire du dialecte šokarien), des réfugiés serbocroates de la Lika, Krbava et de la Bosnie et des colons slovènes (de l'époque après le XVIIème siècle). La situation était la même sur le territoire du dialecte actuel de Kostel et de l'autre côté de la Kolpa, dans le Gorski Kotar.

Cette confrontation des résultats linguistiques avec des faits déterminés par les raisons sociales fait apparaître l'harmonie des uns avec les autres, ce qui témoigne le mieux que la classification des dia-

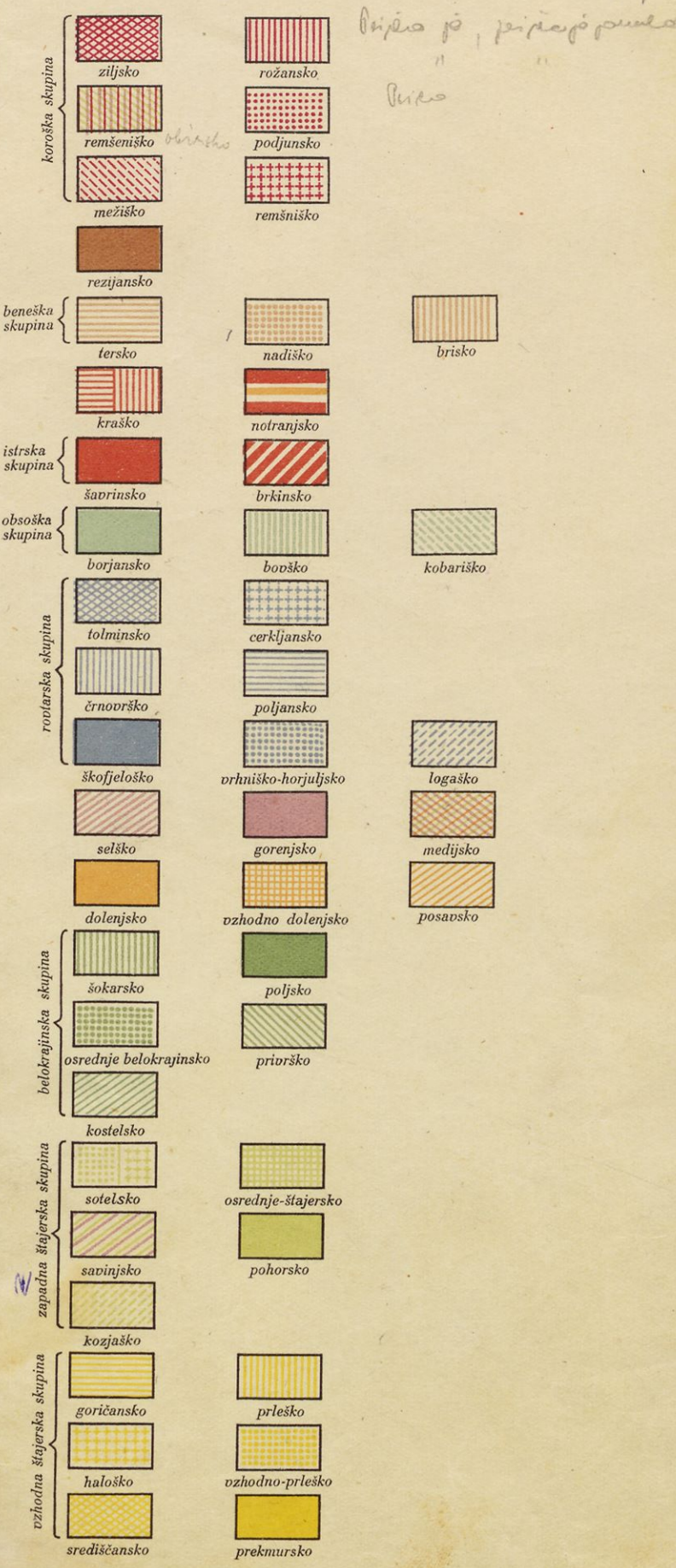
lectes slovènes par l'auteur est juste et judicieuse. Il s'ensuit de ce groupement que dès les origines (encore à l'époque avant la formation des 7 types originaires) du moins deux nuances dialectales existaient dans le slovène. Elles étaient délimitées à peu près par l'isoglosse $\hat{e} > \bar{e} : e\grave{i}$ suivant la ligne qui s'identifie à peu près avec la route romaine Poetovio — Aquileia resp. par la ligne qui sépare les hautes Alpes des terrains bas (comp. les croquis 1, 4—7). Des obstacles naturels étant plus nombreux et la communication étant plus difficile sur le territoire slovène du nord - ouest, les dialectes y sont nombreux mais leur étendue n'est pas grande, tandisqu' au sud - est on trouve peu de dialectes mais ils sont plus étendus (en classifiant il faut considérer d'une part les dialectes dus à la mixtion postérieure en Bela Krajina, Prekija, Bizeljsko et dans la vallée de la Medija — et de l'autre le fait que le dialecte de la haute Carniole alla s'étendant de sa position première sur les pentes des Karavankes vers le sud).

KARTA SLOVENSКИH NAREČIJ

*in narečje nje prišlo v slovo
 v slovo narečje se narečje re
 narečje prišlo
 prišlo po prišlo v slovo
 prišlo*

Lit. J. Blaznikova nosi Univerzitetna Tiskarna Ljubljana

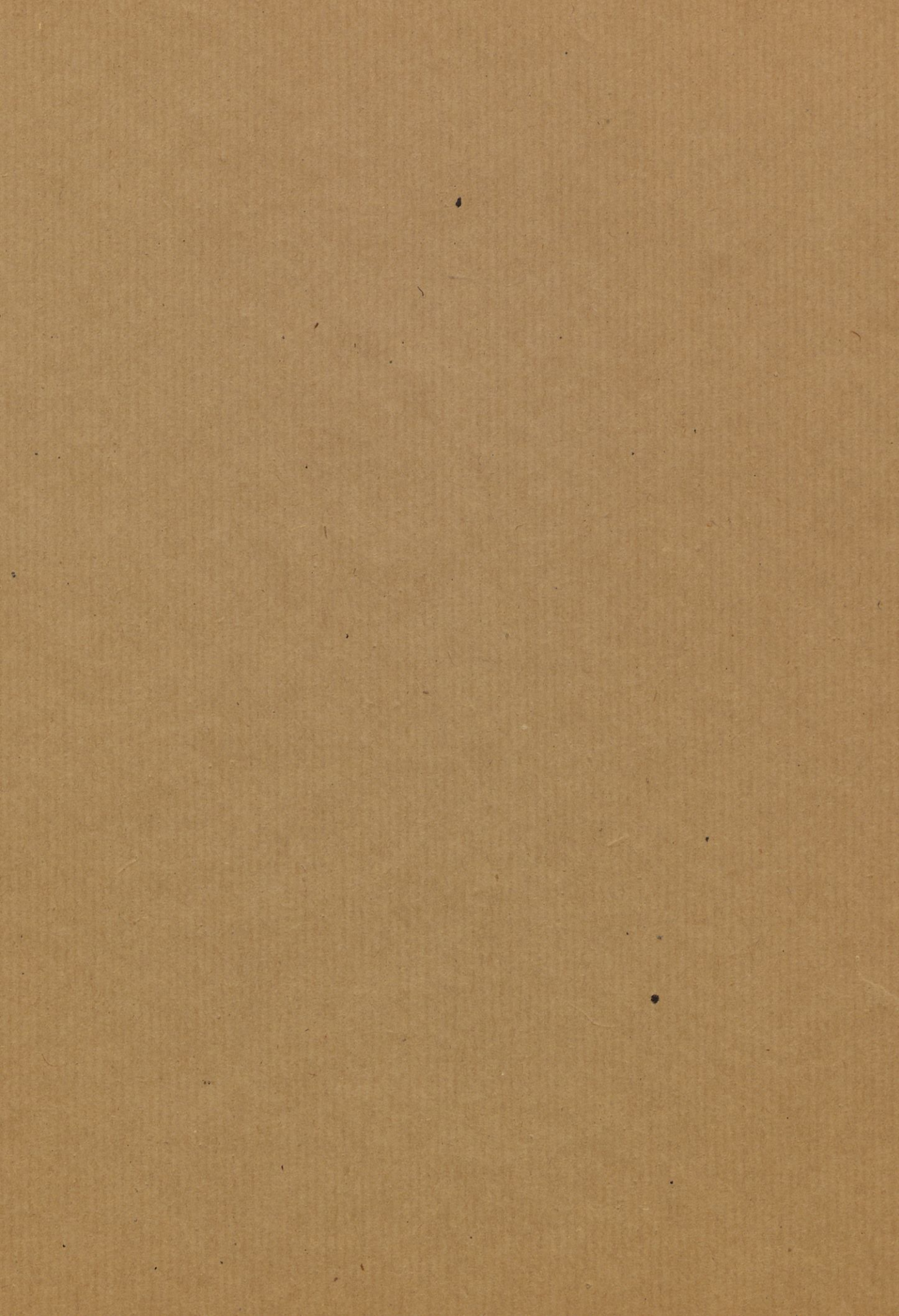

TISK J. BLASNIKA NASL.
UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA D. D.
V LJUBLJANI
PREDSTAVNIK JANEZ VEHAR
V KOMISIJI
KJIGARNE UČITELJSKE TISKARNE

C00155 e2284

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000174532

